

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

**“I’VE ALWAYS FELT SINCE I WAS A CHILD THAT
THERE IS INJUSTICE, IN LIKE WHEN IT COMES TO
MEN AND WOMEN”**

- En kvalitativ studie om kvinnorättsarbete i Jordanien

SQ4562 Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15 hp

Scientific Work in Social Work, 15 higher education credits

Kandidatnivå

Termin: HT 2018

Författare: Lisa Öhrlund & Sara Hector

Handledare: Therése Wissö

Abstract

Titel: "I've always felt since I was a child that there is injustice, in like when it comes to men and women." -en kvalitativ studie om kvinnorrättsarbete i Jordanien

Författare: Sara Hector och Lisa Öhrlund

Studiens syfte var att undersöka hur arbete för kvinnors rättigheter i Jordanien kan se ut och vilken respons kvinnorrättsarbetare vi mött upplever att deras arbete får, samt hur kvinnorrättsarbetarna upplever kvinnors situation. Vi genomförde åtta intervjuer med sammanlagt tio informanter, vilka på något sätt arbetar för kvinnors rättigheter i Jordanien. Vi träffade två forskare och åtta NGO-anställda, varav NGO-organisationerna är både lokala, nationella och internationella. Intervjuerna resulterade i tre större teman; i) organisationernas arbete för kvinnor, ii) hur kvinnorrättsarbetarna beskriver kvinnors situation i Jordanien samt iii) arbetets respons. Dessa teman analyserades med hjälp av teoretisk utgångspunkt i arabisk feminism, islamisk feminism, samt tidigare forskning rörande feminism och kvinnorrättsarbete i Mellanöstern och synen på våld i nära relationer i Jordanien. Resultatet visade att kvinnors situation i Jordanien påverkas av bristande kunskap om kvinnors rättigheter, kulturell påverkan såsom patriarkala strukturer och religion samt att existerande lagstiftning som främjar kvinnors rättigheter inte implementeras. Det framkom att de intervjuade organisationerna förespråkar att arbeta lokalt förankrat, grundat i kvinnors önskemål och kunskapsfrämjande för att påverka kvinnors situation, samt att arbetet behöver ske både på samhällsnivå och genom direkt stöd till kvinnor och familjer. Studien visade att män behöver delaktiggöras om förändringar ska bli långsiktigt bestående. I fråga om respons visade resultatet att religion och rädsla för västerländska värderingar var främsta grunderna till motstånd mot kvinnorrättsarbete. Det framkom att kvinnorrättsarbetare på grund av motstånd får anpassa sitt språk och arbetssätt för att få förtroende. Vidare framkom att goda relationer mellan kvinnorrättsarbetare och medborgare samt kunskapsfrämjande arbete kan leda till att motstånd övergår i stöd.

Nyckelord: kvinnorrättsarbete, Jordanien, respons, arabisk feminism, islamisk feminism

Abstract

Titel: "I've always felt since I was a child that there is injustice, in like when it comes to men and women." -a qualitative study of women's rights work in Jordan

Author: Sara Hector and Lisa Öhrlund

The aim of this study was to examine what women's rights work in Jordan can look like, what kind of feedback women's rights workers we met experience their work is receiving, as well as how the interviewed women's rights workers view the situation for women in Jordan. The study is based on eight interviews with ten informants, of whom all work with women's rights work in some form. We met with two scholars, eight NGO employees working on local, national and international level. The interviews resulted in three overarching themes; i) the organisations work for women, ii) how the women's rights workers depict the situation for women in Jordan as well as iii) the response of the work. These themes were analyzed on a theoretical basis from the vantage-point of Arabic feminism, Islamic feminism as well as earlier research on feminism and women's rights work in the Middle East and beliefs about domestic violence in Jordan. The results showed that the situation for women in Jordan is affected by a lacking knowledge on women's rights, cultural influences such as patriarchal structures, religion as well as existing legislation furthering women's rights not being enforced. From interviewing the organisations we came to understand that they advocate work on community level, based on the women's requests and advocacy campaigns to affect the situation for women, but also as the need to work on both societal level as well as directly with women and their families. The study showed a necessity to include men in order to reach durable changes. As for the response, the study showed that religion and fear of western ideas was the main reason for resistance against women's rights work. Because of this resistance, the results showed that our informants are forced to adapt their terminology and ways of working to establish trust. The results showed that fruitful relationships between women's rights workers and citizens as well as advocacy campaigning can lead to resistance turning into support.

Keywords: Women's rights work, Jordan, response, Arabic feminism, Islamic feminism

Förkortningar och begrepp

Kvinnorättsarbetare

I denna studie syftar kvinnorättsarbetare på personer som i sin professionella roll arbetar för att stärka och främja kvinnors rättigheter.

Kultur

Begreppet kultur kommer i denna studie användas utifrån Tylors definition som den “komplicerade helhet som innehåller erfarenheter, tro, moralbegrepp, rättsföreställningar och seder och alla övriga färdigheter och vanor en människa har förvärvat som samhällsmedlem” (Järv, Eriksson & Ek, u.å).

CEDAW

CEDAW är förkortning för Convention for the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women eller på svenska FN:s Kvinnokonvention. Det är en konvention med målet att eliminera all form av diskriminering av kvinnor. Konventionen kom 1979, och började träda i kraft 1981. CEDAW består av 16 huvudartiklar som bland annat lyfter fram kvinnors rätt till utbildning, medborgarskap, sin egen kropp och hälsa. Alla stater ska enligt CEDAW garantera att kvinnor har samma rättigheter som män, inklusive rätten att inte bli misshandlad, våldtagen eller trakasserad på andra sätt (UN Women, u.å.).

NGO

Non-Governmental Organisation, icke-statliga organisationer.

Innehållsförteckning

Tack till.....	1
1. Inledning.....	2
1.1 Bakgrund och problemformulering.....	2
1.2 Syfte och frågeställningar.....	3
1.3 Ämnes- och samhällsrelevans.....	4
1.4 Avgränsning.....	4
1.5 Arbetsfördelning.....	5
2. Introduktion till Jordanien.....	5
3. Tidigare forskning.....	6
3.1 Feminism och kvinnorättsarbete i Mellanöstern.....	7
3.2 Forskning om synen på våld i nära relationer i Jordanien.....	10
4. Teoretiska utgångspunkter.....	11
4.1 Postkolonialism.....	11
4.2 Feministiskt perspektiv.....	12
4.2.1 Arabisk feminism.....	13
4.2.2 Islamisk feminism.....	15
5. Metod.....	16
5.1 Val av metod.....	16
5.2 Urvalsprocess.....	17
5.3 Genomförande av intervjuer.....	19
5.3.1 Utformning av intervjuguide.....	20
5.3.2 Plats för intervju.....	20
5.4 Analysmetod och bearbetning av empiri.....	21
5.4.1 Transkribering.....	21
5.4.2 Kodning av empirin.....	22
5.5 Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet.....	23
5.6 Forskningsetiska överväganden.....	25
5.7 Metodkritik.....	27
6. Resultat och analys.....	28

6.1 Organisationernas arbete för kvinnor	29
6.1.1 Kunskapsspridning.....	29
6.1.2 Direkt stöd till kvinnor	31
6.1.3 Betydelsen av att involvera män.....	33
6.1.4 Utmaningar i arbetet.....	36
6.2 Kvinnorättsarbetare beskriver kvinnors situation i Jordanien	40
6.2.1 Lagstiftning.....	40
6.2.2 Religion	43
6.2.3 Patriarkala strukturer.....	44
6.2.4 Kvinnans position i familjen.....	46
6.3 Arbetets respons	48
6.3.1 Motstånd	48
6.3.2 Stöd	52
6.3.3 När attityder förändras	54
7. Avslutande diskussion.....	56
7.1 Slutsatser.....	56
7.2 Slutdiskussion	59
Litteratur- och källförteckning	62

Bilaga 1 - Presentation av studiens informanter

Bilaga 2 - Informationsbrev

Bilaga 3 - Intervjuguide

Tack till...

Vi vill först och främst tacka våra informanter och de organisationer vi fick möjlighet att besöka under vår vistelse i Jordanien. Tack för er tid, generositet och gästvänlighet. Vi vill även tacka vår kontakt på IM som öppnade dörren för oss till Jordanien. Tack också till vår handledare Therése Wissö för vägledning och uppmuntran under den långa resa som uppsatsen blev.

Tack, nära och kära, som lyssnat till vår förundran och frustration och som tålmodigt uppmuntrat oss. Och inte minst, Julia och Astrid. Att dela denna resa med er, både på plats och under skrivprocessen, har varit ovärderligt. Tack för den äran.

1. Inledning

1.1 Bakgrund och problemformulering

Kampen för kvinnors rättigheter har pågått länge i världens samhällen, om än ofta osynlig. Bland fundersamma flickor vars drömmar inte går ihop med familjens förväntningar. Bland ropande kvinnor som tystats och som till sist stilla fogat sig. Som kvinnor uppväxta i 90-talets Sverige har vi kunnat ta våra rättigheter för självklart. Friheten att rösta och vara politiskt aktiva. Frihet att välja vad vi vill sysselsätta oss med, om vi vill leva tillsammans med någon och vem eller vilka det i så fall skulle vara. Kvinnor och män, unga och gamla, modiga och motvilliga, religiösa och icke-religiösa har alla trampat upp stigen. Vi har båda ett intresse för hur kvinnorättsrörelsen växte fram i Sverige och kvinnors olika attityder till den vilket vidare väckt intresset för hur den yttrar sig i andra länder.

I Jordanien har kvinnorättsrörelsen pågått sedan början av 1900-talet, men står fortfarande inför stora utmaningar både gällande kvinnors samhälleliga rättigheter som deras privata (el-Husseini 2010). Trots att landets ledare nyttjar en officiell retorik om vikten av kvinnors ställning i samhället är jämställdheten i realitet på tillbakagång. Exempelvis föreskriver landets författning att alla jordanier är lika inför lagen oavsett språk, religion och ras -men inte kön. Enligt Global Gender Gap Report 2016 är Jordanien ett av de länder som har lägst andel kvinnor som arbetar, 12 procent. Detta trots att 60 procent av landets kvinnor har högre utbildning. Sjukvården i Jordanien erbjuder tillgång till sexuell och reproduktiv hälsa, dock endast för gifta kvinnor. Abort är olagligt, om graviditeten inte utgör ett hot för kvinnans liv, och det är tillåtet att gifta bort tjejer från 15 års ålder. Jordansk lag betraktar inte våldtäkt inom äktenskapet som ett brott och varje år dör ca 20 kvinnor på grund av hedersrelaterat våld (Amnesty International 2018; Utrikesdepartementet 2017).

När vi i början av utbildningen fick höra att Göteborgs Universitet hade påbörjat ett samarbete med ett universitet i Jordanien fängade det vårt intresse. Via lärare på Institutionen för Socialt arbete fick vi kontakt med organisationer som arbetar med kvinnors situation i Jordanien. Kampen för kvinnors rättigheter i Jordanien

skiljer sig från den svenska kontexten både när det gäller tid, kultur, religion och tradition. Som kommande socionomer blev vi nyfikna på hur det är att arbeta med kvinnorrättsfrågor i en kontext så annorlunda från den svenska. Hur ser arbetet ut och hur yttrar sig stöd och motstånd för frågorna? Under studiens gång har vi i litteratur och tidigare forskning kunnat ta del av den jordanska kvinnorrättsrörelsens utveckling, vikten av den och hur olika samhälls- och religiösa grupper motsätter sig den. Vi har dock ej funnit forskning om vilken respons kvinnorrättsarbetet får från samhällets medborgare. Avsaknaden av detta blev en motivering för oss att undersöka kvinnorrättsarbetares upplevda respons. Denna studie syftar till att uppmärksamma hur arbetet för kvinnors rättigheter i Jordanien kan se ut, och vilken respons kvinnorrättsarbetare vi mött upplever att deras arbete får. Vi kommer med ordet kvinnorrättsarbetare syfta på personer som i sin professionella roll arbetar för att stärka och främja kvinnors rättigheter i landet.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med vår studie är att undersöka hur arbetet för kvinnors rättigheter i Jordanien kan se ut och vilken respons kvinnorrättsarbetare vi mött upplever att deras arbete får. För att få en bild av kvinnorrättsarbetarnas syn på den kontext arbetet rör har vi även valt att ta med en frågeställning om kvinnors situation.

Frågeställningar

1. Hur framträder kvinnors situation i Jordanien utifrån samtal med kvinnorrättsarbetare?
2. Hur arbetar de undersökta organisationerna för kvinnors rättigheter i Jordanien? På vilket sätt involverar kvinnorrättsarbetare män i sitt arbete?
3. Hur uppfattar kvinnorrättsarbetare stöd och motstånd i den respons de får utifrån sitt arbete?

1.3 Ämnes- och samhällsrelevans

När vi ser tillbaka på det senaste året här i Sverige och även globalt har debatten om jämställdhet och kvinnorrättsfrågor varit ytterst aktuell. Inte minst ledde Me too-rörelsen till ett globalt uppvaknande när det gäller frågan om sexuella trakasserier och övergrepp mot kvinnor. Rörelsen som kom att omfatta många olika yrkesgrupper och samhällsklasser spred sig också över världens länder (Eduards, u.å). Vi ser ett stort värde i att vi som blivande socionomer men också som medborgare har kunskap och förståelse för jämställdhetskampen och kvinnorrättsfrågor, såväl i vårt eget samhälle som världen över. Med denna studie önskar vi få bidra med en förståelse för att jämställdhetskampen ser olika ut i olika delar av världen.

Socialt arbete i Sverige idag präglas av senaste årens flyktingströmmar. Tillsammans med dessa människor kommer synsätt och livsåskådningar som är nya i en svensk kontext. Det ställer nya kunskapskrav på det sociala arbetet i Sverige. För att möjliggöra goda arbetsallianser trots språkförbistring och kulturella olikheter krävs av socialarbetaren god förståelse för individens kontextuella bakgrund. För att bidra till den kunskapsmässiga utvecklingen valde vi att åka till Jordanien, för att undersöka hur de arbetar med kvinnorrättsfrågor i en kontext som är radikalt annorlunda mot den svenska.

1.4 Avgränsning

Denna studie har inte som avsikt att kunna generalisera det resultat som framkommer till alla kvinnorrättsarbetare i Jordanien. Då studien genomfördes under en väldigt begränsad tid, vore det en omöjlighet att göra en korrekt fullständig kartläggning av kvinnorrättsarbetet i hela landet. Vi valde därför att fokusera på enskilda individers upplevelser av arbetet för kvinnors situation. Därefter avgränsade vi vårt val av informanter till att vara professionella som på något sätt arbetar med kvinnors rättigheter. Vi bedömde att det utifrån våra kontakter var förhållandevis enkelt att nå denna grupp snarare än kvinnor som tar del av arbetet. Vi bedömde även att en avgränsning till professionella gav goda chanser att kunna använda engelska.

Vidare valde vi att låta studien omfatta olika typer av kvinnorrättsarbetare, både när det gäller profession och på vilket sätt den professionella/organisationen jobbar med kvinnors rättigheter. Det gjorde att vi under vår tid i Jordanien kunde hålla alla dörrar öppna och gav oss möjlighet att få inblick i hur olika organisationer arbetar med kvinnors rättigheter. Vi bedömde att vi utifrån vårt syfte inte behövde avgränsa oss mer när det gällde urval av informanter, utan att det viktiga var att nå människor med erfarenhet av arbete för att främja kvinnors rättigheter, mindre viktigt på vilket sätt. Hur urvalet genomfördes och vidare reflektioner kring det lyfter vi i kapitel 5.2 och 5.8.

1.5 Arbetsfördelning

Under studiens process har vi varit måna om att fördela arbetet på ett sätt som skapar full insikt i alla uppsatsens delar. Under litteratursökning och förberedelsearbete inför intervjuer satt vi genomgående tillsammans. Vi valde att ha samma uppgifter vid varje intervjutillfälle. Sara har hållit i varje intervju och Lisa har antecknat och ställt följdfrågor. Detta gjorde att vi kände oss trygga med vår uppgift och vårt ansvar, och vårt samarbete kunde därmed utvecklas under processen. Vi har transkriberat hälften av intervjuerna var. Under skrivprocessen har vi alternerat mellan att sitta gemensamt och sitta enskilt. Vi har skrivit på olika delar, och regelbundet bytt med varandra. Dels för att möjliggöra full insikt och delaktighet i hela uppsatsen, och dels för att ständigt få nya ögon på det som skrivs.

2. Introduktion till Jordanien

För kontext kan det vara på sin plats med en kort introduktion av det land där studiens informanter bor och arbetar.

Kungadömet Jordanien är en monarki som ligger i Mellanöstern. Landet gränsar till Israel, Palestina (Västbanken), Syrien, Irak och Saudiarabien, och därmed även regionens mest utdragna konflikter, Syrienkriget och Israel/Palestinakonflikten. Landet har knappt 9,5 miljoner invånare (år 2016) och hälften av dem är palestinier. År 2014 uppskattades 12% av befolkningen leva i fattigdom och det

sociala skydds nätet utgörs till stora delar av familjen (Landguiden 2016; Utrikesdepartementet 2017). Av landets befolkning beräknas 95% vara sunnimuslimer och 3% kristna, de övriga främst shiamuslimer och druser. Enligt lag råder det religionsfrihet i landet och det finns skydd för diskriminering utifrån religiös tillhörighet (Utrikesdepartementet 2017).

Makten i landet är i hög grad samlad hos Kung Abdullah II. Det hålls val till parlamentet, där det finns särskilda kvoter för bland annat kristna och kvinnor. Kvinnor är underrepresenterade i politiken, av 29 ministrar är två kvinnor. Den jordanska regimen talar ofta om reformer i demokratisk riktning och främjande av mänskliga rättigheter. Det är dock få av dessa reformer som skapar verklig förändring och de mänskliga rättigheterna tenderar istället att försämrats. Främst har inskränkningar inom yttrande- och åsiktsfrihet införts på senare år. Exempelvis begränsas yttrandefriheten av ett antal lagar som bland annat kriminaliserar kritik mot landets ledare, religion och militär (Utrikesdepartementet 2017).

3. Tidigare forskning

I denna del presenteras kunskapsläget för det område som vår studie kan placeras i. Vi har använt databaser som Proquest Social Science, Gender Studies, Google Scholar och Scopus och har innefattat sökord såsom women's rights work*, women's movement, Jordan, Middle East, Arab society, attitudes, resistance, support. Vi hade svårt att finna forskning kring relationen mellan kvinnorrättsarbetare och samhällets medborgare, vilken respons kvinnorrättsarbetet får från medborgare och på vilket sätt kvinnorrättsarbetare involverar män i sitt arbete. Vi fann dock forskning om feminism och kvinnors rättigheter i Mellanöstern samt kring kvinnor och våld i nära relationer i regionen. Våld i nära relationer och patriarkala strukturer har ett starkt samband (Namy et al. 2017; Hunnicutt 2009). Vi bedömde därför att studier rörande våld i nära relationer kan säga något om de patriarkala strukturer som påverkar kvinnans position i det Jordanska samhället. Forskningen är till viss del begränsad till Jordanien men omfattar även hela Mellanöstern/Arabregionen. Sett till vår studies syfte, att

undersöka hur arbete för kvinnors rättigheter i Jordanien kan se ut och vilken respons kvinnorrättsarbetare vi mött upplever att deras arbete får, anser vi att dessa två områden kan hjälpa oss förstå kontext och förutsättningar för kvinnorrättsarbete i Jordanien, samt kort presentera vad som sagts om ämnet tidigare.

3.1 Feminism och kvinnorrättsarbete i Mellanöstern

Tidigare forskning visar på en utveckling av feminism och kvinnorrättsarbete som skapat förändring för kvinnors politiska deltagande i regionen. Professor Valentine M. Moghadam (2008) menar dock att förändringarna som skett är begränsade och att ett av de största hindren för regionens utveckling, både ekonomiskt och politiskt, är den rådande ojämställdheten mellan könen. Moghadam baserar sin uppfattning på en dokumentstudie om kvinnorrättsorganisationer i Mellanöstern. Däri lyfter hon familjelagstiftningarna, ofta benämnd som Personal Status Law, som grunden till ojämlikheten. Liksom i många av regionens länder är Jordaniens familjelagstiftning baserad på Sharia och innefattar reglering av äktenskap, skilsmässa, försörjning, arv och vårdnad av barn. Moghadam beskriver hur den traditionella islamiska familjelagstiftningen grundar sig i att makar är jämbördiga och innefattar skyldigheter och rättigheter för båda parter. Trots det leder lagstiftningen till att kvinnan görs beroende av mannen. Moghadam tar Jordanien som exempel. Fram till nyligen gjorde den jordanska Personal Status Law gällande att all kontakt med myndigheter, såsom röstning, passansökan och utbildnings- och arbetsansökningar, registreras i en familjebok, kallad *daftar*. Kvinnan tillhörde alltid antingen en faders eller en makes familjebok. Lagen har nu reviderats och ger idag skilda och änklingar rätt att ha en egen familjebok. Moghadam beskriver vidare att familjelagstiftningen ända sedan 1980-talet varit central för regionens kvinnorrättsrörelser. Islamiska feminister och kvinnorrättsaktivister har arbetat för förändring av lagstiftningen baserad på mänskliga rättigheter och den internationella konventionen CEDAW (Convention for the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women).

En annan studie som är relevant för vår uppsats är Ibtesam Alatiya och Hassan Bararis (2010) analys av relationen mellan islamister och kvinnofrågor i Jordanien. Analysen är baserad på data innefattande offentliga dokument och

uttalande från de främsta partierna i Jordaniens islamistiska rörelse Muslim Brotherhood, the Islamic Action Front och Islamic Centrist Party samt intervjuer med medlemmar från sagda partier. När Jordanien 1992 undertecknade CEDAW gjordes undantag för Artikel 9.2, 15.4 och 16, vilket innebar att Jordanien frånsade sig kravet att förhålla sig till dessa tre artiklar. De tre undantagsartiklarna rör kvinnors rätt att föra sitt medborgarskap vidare till sin make och sina barn, kvinnors rörelsefrihet och äktenskaps- och familjerelationer. Efter krav från samarbetande kvinnorättsorganisationer togs 2009 undantaget för 15.4 bort, vilket därmed gav kvinnor rätten till frihet att röra sig fritt och själva välja var de ska bo (Alatiya & Barari 2010).

Alatiya och Barari (2010) konstaterar att de förändring som de senaste tjugo åren skett gällande kvinnors status har triggat spänningar mellan kvinnorättsrörelsen och islamister i landet. Alatiya och Barari menar att 90-talet var en blommande tid för kvinnorättsrörelsen i Jordanien. Kvinnorättsorganisationer växte i antal från enbart ett fåtal på 80-talet till ett fyrtiotal i slutet av 90-talet. Under denna period skedde också en förändring av diskursen mot en mer vågad, feministorienterad och rättighetsbaserad ton inom rörelsen. Sedan dess har kvinnorättsrörelsen fått ökat regeringsstöd för kvinnors civila och politiska rättigheter, däribland ratificering av CEDAW och krav på inkvotering av kvinnor i beslutsfattande organ. Frågor om kvinnors rättigheter skapar dock fortfarande stora kontroverser i landet och debatten kopplas ofta samman med västernisering (eng. westernized). Grundläggande strider mellan islamister och kvinnorättsrörelsen har exempelvis bestått av frågan om hedersmord, arbetet för att förändra lagar som rör kvinnors och mäns status samt etableringen av inkvotering av kvinnor i politik (Alatiya & Barari 2010).

Att det skapats nya vägar och förändringar inom islam är något som även Rola el-Husseini (2015) hävdar i en litteraturstudie om huruvida genus är ett hinder för demokrati i Mellanöstern. Hon menar att aktivister och forskare idag tar hjälp av islam för att argumentera för kvinnors rättigheter och att det sker en förändring av diskursen om/av kvinnor bland de religiösa. el-Husseini skriver om hur islamiska feminister utmanar vad de menar är missvisande patriarkala tolkningar av islam

och att en islamisk feminism öppnar upp för att arbeta för kvinnors rättigheter i regionen.

Ytterligare en studie som är intressant för vår uppsats är Anne Sofie Roalds (2009) studie om islamisters attityder till kvinnors rättigheter. Hon tar Muslimska Brödraskapet som exempel där kvinnors politiska deltagande har ökat. Studien är kvalitativ, och baseras på intervjuer med medlemmar, politiker och aktivister från Muslimska Brödraskapet och Islamic Action Front, och utöver det texter och rapporter i ämnet. Roald visar dock i sin artikel att ratificeringen av CEDAW och det sätt ratificeringen genomfördes är något som många islamistiska grupper är kritiska till. Roald visar att CEDAW mötts av motstånd från islamistiska grupper i landet och att de patriarkala samhällsstrukturerna är det största hindret för kvinnors rättigheter. Studien visar också att kvinnor saknar kunskap om sina rättigheter och att få vet vad CEDAW är. Roald tydliggör att trots att en islamistisk grupp som Muslimska Brödraskapet principiellt sätt stödjer kvinnors rättigheter finns det en rädsla för sekularisering och att familjen som grund riskerar att brytas ner då kvinnan som individ är utgångspunkten.

Sara Ababneh (2016) har gjort en kvalitativ intervjustudie om vad som gjorde att rörelsen för daglönearbetare i Jordanien (Day-Waged Labor Movement) lyckades få så många kvinnor delaktiga. Att lyckas göra kvinnor delaktiga i samhällsrörelser, däribland kvinnorrättsrörelsen, är en utmaning för länderna i regionen enligt Ababneh. DWLM protesterade mot de villkor som dagavlönade hade och för ekonomisk rättvisa, genom protestaktioner. Hon konstaterar att rörelsens förmåga att hålla sig till en konkret fråga som kvinnorna kunde relatera till eller var drabbade av bidrog till att kvinnor deltog. De behövde inte stå upp för någon ideologi eller alla kvinnorrättsfrågor. Den andra aspekten som Ababneh menar var avgörande var på vilket sätt rörelsen tog hänsyn till kvinnors familjesituation och anpassade sig efter kvinnornas vardag och behov. Ababneh vill utifrån det problematisera hur kvinnorrättsrörelsen/feminismen ofta betonar att kvinnan måste ses som en individ vars rättigheter måste upphöra att ses utifrån hennes relationer som fru, mamma eller syster. Ababneh lyfter DWLM som en rörelse som genom att arbeta genom de patriarkala strukturerna och inte emot dem lyckades göra kvinnor delaktiga.

3.2 Forskning om synen på våld i nära relationer i Jordanien

Gharaibeh och Oweis (2009) har i sin studie undersökt anledningar till att kvinnor i Jordanien stannar i äktenskap med män som misshandlar dem. Studien bygger på en kvalitativ ansats där empirin hämtats från intervjuer med 28 jordanska kvinnor som levt i äktenskap där de utsatts för våld. Studiens resultat visar på ett par återkommande anledningar, som vi bedömer säger något om kvinnors situation i Jordanien. Bristande stöttning från familjen påverkar beslutet att stanna. Kvinnor med familjemedlemmar som inte accepterar att en kvinna lämnar sin man trots våld i relationen stannar i regel kvar hos sin man. En annan avgörande och vanlig aspekt för att stanna är att kvinnorna ofta är ekonomiskt beroende av sina män, och inte tillåts arbeta utanför hemmet. I studien framkommer i relation till detta att kvinnorna inte kan förvänta sig att få ekonomisk stöttning från sin "original family" om de lämnar sin make, då de inte längre har ansvar för henne och hennes barn. Därmed blir barnen ännu en anledning att stanna med sin make. Barnen tillhör kulturellt honom, vilket innebär att kvinnor sannolikt förlorar vårdnaden om de lämnar sin man. Slutligen finns en rädsla för det stigma och de sociala konsekvenser som väntar en skild kvinna (Gharaibeh & Oweis 2009).

I kontrast till detta har Mohammad Haj-Yahia (2005) gjort en studie rörande vilken syn män i Jordanien har på våld i nära relationer. Studien är baserad på en kvantitativ metod, där 349 gifta jordanska män i åldern 20-67 med olika bakgrund har fått fylla i en enkät angående deras syn på sambandet mellan patriarkala värderingar och syn på kvinnomisshandel. Haj-Yahia analyserar resultatet utifrån männens ålder, utbildningsnivå, geografiska boplatser och grad av religiositet. Resultatet visar att en hög andel jordanska män tenderar att rättfärdiga våld i nära relationer, beskylla hustrun för våld riktat mot henne och instämna i uppfattningen att kvinnor gynnas av att bli slagna. Deltagarna instämde i hög grad med påståendet att många kvinnor i hemlighet önskar att bli slagna av sina män (Haj-Yahia 2005).

Haj-Yahias resultatet visar att jordanska män tenderar att inte hålla våldsamma män ansvariga för sitt våldsamma beteende och förespråka att inte utfärda straff

mot våld i hemmet. Utbildningsgrad, arbetssituation och geografisk boplats tycks inte påverka denna uppfattning nämnvärt. Vidare visar resultatet att män i Jordanien tenderar att se våld i hemmet som en familjeangelägenhet snarare än ett problem som samhället ska hantera. Ju lägre utbildning desto starkare åsikt kring att detta är en familjeangelägenhet. Det verkar dock finnas en stark korrelation mellan de sociodemografiska aspekterna och nivån av rättfärdigande av våld i nära relationer: ju äldre männen är, ju lägre utbildningsnivå de har, och ju högre grad av religiositet, desto större är tendensen att rättfärdiga våld i hemmet (Haj-Yahia 2005).

4. Teoretiska utgångspunkter

Som teoretisk utgångspunkt har vi valt postkolonialism och feminism, där vi valt att fokusera på arabisk feminism och islamisk feminism. Vi bedömde dessa relevanta, då de ger oss möjlighet att granska vår empiri ur teoretiska perspektiv som är ämnade för den aktuella kontexten. Vi såg dessa som relevanta även utifrån från studiens syfte och till hjälp för att förstå hur kvinnorättsarbete i Jordanien kan se ut och för att förstå den respons våra informanter upplever att deras arbete får. Den postkoloniala teorin använder vi i första hand för att ge en bakgrund till valet av feministisk teori, den arabiska och islamiska feminismen. Nedan gör vi en kort presentation och synliggör de begrepp som vi bedömer relevanta för vår analys.

4.1 Postkolonialism

Att inom ramen för denna studie göra en rättvis redogörelse för det postkoloniala fältet är en näst intill omöjlig uppgift, då det är mycket omfattande och mångfacetterat. Som Mulinari och de los Reyes (2005) skriver finns inga enkla och på förhand givna svar om vad som är postkolonial teori.

Postkolonial teoribildning är kort sagt intresserad av den globaliserade världen samt hur kolonialismen påverkar oss. Mattsson (2010) skriver att beteckningen postkolonialism står för en teoretisk inriktning och ett forskningsfält som sätter etnicitet i relation till sociala och kulturella processer, och förstår etnisk identitet i

relation till globalisering och kolonialism. Postkolonial teori kan sägas ha två grundläggande utgångspunkter. För det första att koloniseringen inte bara utspelade sig i de koloniserade länderna som upplevde imperialismens förtryck och exploatering. Kolonialismen utspelade sig också i de koloniserande västerländska länderna, som kom att bli starkt beroende av att både utnyttja sina kolonier ekonomiskt och att spegla sig i dem för att utveckla och upprätthålla föreställningen om sin egen överordnade och utvecklade kultur. För det andra menar teorin att kolonialismen inte är överspelad, utan påverkar oss fortfarande. Exempelvis fortsätter den västerländska kulturen att dominera och utgöra norm för stora delar av världen (Mulinari & de los Reyes 2005; Wikström 2009; Mattsson 2010). Exempelvis menar postkolonialismen att västvärlden i och med sin överordning har haft makten att definiera världen genom sin kunskaps- och vetenskapsproduktion. Därmed har västvärldens förhållande till övriga delar av världen, som präglats av kolonialism och exploatering, påverkat och färgat även vetenskapsproduktion och föreställningar om världen (Mattsson 2010).

Mulinari och de los Reyes (2005) skriver att den västerländska dominansen har naturaliserats och trängt in i de koloniserades medvetande genom språk och kulturella uttryck snarare än tydliga argumentationer. Den postkoloniala kritiken erbjuder nya sätt att närma sig och utforska kunskapens möjligheter att skapa en världsuppfattning som neutraliserar makt och ojämlikhet (ibid). Professor Chandra Talpade Mohanty forskar om postkolonialism och feminism och menar att även västerländsk feminism har präglats av koloniala stereotyper, vari västerländska kvinnor anses frigjorda och moderna, medan deras systrar i "tredje världen" framställs som förtryckta och i behov av guidning och korrektion (Wikström 2009). Med detta som bakgrund har vi valt att i denna studie inkludera alternativa feministiska skolor som vill frigöra sig från den globala feminismen sprungen ur det västerländska tänkandet.

4.2 Feministiskt perspektiv

Feminismen kan ses som både en kulturell och politisk rörelse och dess historia sträcker sig över tvåhundra år bakåt. Genom att kvinnor organiserade sig och ifrågasätta den manliga dominansen i samhället utmanades de rådande föreställningar om vad det innebar att vara kvinna. Att tala om *en* feminism är

utmanande. Feminister definierar feminism olika och tonvikt kan läggas både på kvinnors rättigheter och autonomi eller kvinnors gemensamma kritik av den manliga dominansen (Hannam 2013). Hannam (2013) definierar feminism som "ett erkännande av att det råder en maktobalans mellan könen med kvinnan i en underordnad roll och en övertygelse om att kvinnors villkor är socialt konstruerade och därför kan förändras". Hur detta erkännande och förändrande av den rådande maktobalansen sett ut både historiskt och geografiskt är dock en alltjämt rådande diskussion inom feminismen.

Det finns idag en omfattande kritik hos feminister mot den dominerande västerländska feministiska diskursen. Detta är något som professor Chandra Talpade Mohanty inte minst synliggör i sin bok *Feminism utan gränser* (2007) där hon utifrån ett globalt perspektiv visar på feminismens behov av att avkoloniserats och demokratiseras. Hon lyfter fram problematiken med att könsförtrycket och könskamperna görs universella och ej historiseras och lokaliseras. Hon menar att universaliteten bidrar till att osynliggöra andra aspekter av situationen (Mohanty 2007). Det växer idag fram alternativa feministiska skolor i världen som har sin utgångspunkt i den historia och kontext där de verkar. Vi har därför valt två feministiska skolor som är relevanta för vår studie och användbara för att förstå våra informanternas upplevelser; arabisk feminism och islamisk feminism.

4.2.1 Arabisk feminism

Den arabiska feminismen har sin grund i den brist på jämlikhet som det patriarkala systemet resulterar i, där den arabiska kvinnans frihet begränsas till hemmet och familjen. Likaså vilar den på att denna situation kan förändras. Den har ännu ej lyckats enas om ett tydligt och framåtsträvande syfte och väntar på att bli socialt erkänd i regionen (al-Ghanim 2014; Zayed al-Oraimi 2014). Professor Najla Hamadeh (2014) menar därför att den arabiska feminismen idag tydligare behöver identifiera hur den arabiska kontexten skiljer sig från den globala och västerländska och söka kunskap och förståelse för källan till kvinnors situation i regionen och genom det skapa gemensamma strategier för förändring. Kontextualisering är därmed ett begrepp som kan anses centralt inom den arabiska feminismen.

Mervat Hatem (2014) beskriver att för flera av de arabiska staterna blev kvinnors rättigheter synliggjort efter att självständighet uppnåtts och i utformningen av den nya statsbildningen gavs kvinnor rätt till utbildning och offentligt arbete som i sig gav politiska rättigheter. Staterna presenterade sig både för medborgare och omvärld som progressiva stater som arbetade för att främja jämställdhet. Många arabiska feminister slöt sig till detta arbete. Men Hatem (2014) menar att detta resulterade i att staten fick kontroll över jämställdhetsfrågan och använde sig av den för att legitimera och vinna erkännande för sitt styre och inte för att erkänna kvinnors rättigheter. Det resulterade också i att klyftan mellan kvinnor i olika samhällsklasser växte och försvårade utvecklingen av en stark och enad feministisk rörelse. Kvinnor gavs i flera länder formella rättigheter som medborgare men det kom med priset att jämställdhetsfrågan kontrollerades av staten. Och kvinnorörelsen i regionen blev istället för en feministisk rörelse ett 'stats-projekt' (Zayed al-Oraimi 2014).

Utöver försvårande omständigheter för en feministisk rörelse att växa i regionen belyser Elsadda (2014) att den arabiska feminismen ofta talas om som svag och blygsam och utan framgång i att nå förändring på kulturell och politisk nivå. Den arabiska feminismen anses inte ha lyckats göra sig tillgänglig och etablera sig hos medborgarna i de arabiska staterna utan begränsats till feministiska forskare och kvinnor i övre klasser (ibid). Det som började som en populär kvinnorättsrörelse har idag blivit en rättighetsrörelse grundad på internationella konventioner och inte en mobilisering bland medborgarna (Zaatari 2014).

Elsadda (2014) visar på att språk och terminologi är viktiga begrepp för den arabiska feminismens utmaningar. De ord som feminister väljer att använda påverkar den arabiska feminismens innehåll och innebörd. Det motstånd som finns till den arabiska feminismen i regionen anses av vissa forskare grundas i termer sprungna ur västvärlden (ibid.). Att acceptera och använda dem anses av vissa vara en form av intellektuell kolonialism. Den arabiska feminismen måste enligt Elsadda därför hitta sätt att ta sig utanför den intellektuella eliten och finna språk och vägar som når ut till den stora massan i regionen. Zeina Zaatari (2014) beskrivning om hur feministers kamp för förändring ofta möts av motstånd utifrån att det är västerniserande eller anti-religiöst bekräftar detta behov. Vidare menar

Hamadeh (2014) att den arabiska feminismens kamp ej står att finna i de samhälleliga rättigheterna såsom rätten till utbildning, arbete och politisk delaktighet. Den arabiska feminismens främsta kamp handlar om kvinnan i familjen. Inom den arabiska feminismen måste denna fråga ses i relation till islam och Sharia vilket leder oss vidare till den islamiska feminismen.

I analys av denna studies resultat kommer begreppen kontextualisering, språk och tillgänglighet med grund i den arabiska feminismen vara centralt. Även uppfattningen att den arabiska feminismens främsta kamp gäller kvinnan i familjen kommer vara central.

4.2.2 Islamisk feminism

Muslimska kvinnor har länge fått höra att islam är oförenligt med feminism och kvinnans frigörelse. Genom att anse att feminismen endast kunde rymmas inom sekularismen har islam begränsats till att vara källan för diskriminering och ojämlikhet för muslimska kvinnor (Hatem 2014). Den islamiska feminismen vill visa att den muslimska kvinnan kan vara både muslim och feminist. Men i likhet med den arabiska feminismen finns det inom den islamiska feminismen en diskussion om terminologi och definition (Grami 2014). Att förena islam som enligt Sharia gör åtskillnad mellan man och kvinna när det gäller rättigheter och feminism som grundats i den västerländska sekularismen och individualismen anser kritiker är omöjligt. Och det finns än idag även bland den islamiska feminismens anhängare en kluvenhet till uttrycket och huruvida en kan tala om en islamisk feminism (Abou-Bakr 2014).

Trots stort ifrågasättande för den islamiska feminismen samman muslimska kvinnor världen över för att synliggöra kvinnors rättigheter (Grami 2014). Genom ett feministiskt perspektiv vill den synliggöra den diskriminering mot kvinnor som finns inom islam. Förutom att synliggöra syftar den även till att skapa alternativ och reformer för förändring. I praktiken innebär detta en omtolkning av de islamiska textkällorna och att det islamiska budskapet om rättvisa och respekt för varje människa sätts främst. Utifrån detta ska kvinna och man likställas och i omtolkningen av hur texterna beskriver mäns och kvinnors roller både i det offentliga och privata, ska kvinnors perspektiv och erfarenhet inkluderas (Abou-

Bakr 2014). Därmed blir omtolkning ett centralt begrepp för den islamiska feminismens mål. Abou-Bakr (2014) problematiserar också möjligheten för den nyvunna kunskapen att implementeras och skapa förändring utifrån att kvinnor ej tillåts ha den auktoriteten och makten inom islam. Genom omtolkning av religiösa texter kan den islamiska feminismen erbjuda ett alternativ för att förstå kvinnors rättigheter. Den islamiska feminismen möts både av motstånd, acceptans och support (Grami 2014). Grami skriver vidare om både män och kvinnor som visar motstånd och som menar att det är ytterligare ett sätt för västvärlden att tränga sig in den muslimska världen. Medan andra menar att den islamiska feminismen lyckas synliggöra och konkretisera jämställdhetens innebörd inom islam.

I korthet kan vi utifrån detta förstå den islamiska feminismen som ett alternativ för att förena islam och feminism och som möjliggör förståelse för kvinnors rättigheter utifrån ett religiöst perspektiv. Begrepp såsom religion och omtolkning av religiösa texter är centrala och kommer vara aktuella i vår studies analys.

5. Metod

5.1 Val av metod

I studiens början, vid första utformningen av syfte och frågeställningar konstaterade vi att kvinnorrättsarbetet i Jordanien var ett område vi ville utforska och söka förståelse för. Vi valde en kvalitativ forskningsmetod som gav oss förutsättningar att studera enskilda människors upplevelser och erfarenheter. David och Sutton (2016) skriver att den kvalitativa forskaren strävar efter att undersöka innebörder och mening i ett specifikt sammanhang. Utifrån vårt syfte att undersöka hur arbetet för kvinnors rättigheter i Jordanien kan se ut och vilken respons kvinnorrättsarbetare upplever att deras arbete får, bedömde vi att en kvalitativ forskningsmetod var lämplig.

Kvalitativ forskning utgår inte sällan från en induktiv forskningsansats, vilket innebär att forskaren har en medveten öppenhet och lyhörddhet i utformandet av forskningsfrågor, urval och intervjufrågor (David & Sutton 2016). David och

Sutton beskriver det vidare som att forskaren är i en rörelse mellan litteratur, frågeformuleringar, datainsamling och teorier. Med andra ord innebär det att studiens olika delar rör sig i parallella processer under hela forskningsprocessen. Vi valde anta en induktiv ansats och gå in i processen med denna öppenhet och ständig rörelse mellan studiens olika delar.

Utifrån att vår studie syftar till att undersöka den upplevelse och uppfattning professionella har kring den respons deras arbete får, bedömde vi att den kvalitativa intervjun var en lämplig metod. Intervjun skiljer sig från det allmänna samtalet genom att den har ett syfte. David och Sutton (2016) betonar att den kvalitativa intervjun handlar minst lika mycket om att lyssna som att ställa frågor. Det finns en strävan efter att vara lyhörd och följsam i informantens berättelse och vilket ger förutsättningar för mer detaljrika och djupgående svar. Därför tenderar den kvalitativa intervjun ofta att vara åt det ostrukturerade och ostandardiserade hållet. Detta var något som vi hade med oss in i intervjufasen och som bidrog till valet att utforma en halvstrukturerad och ostandardiserad intervjuguide.

5.2 Urvalsprocess

Vår urvalsprocess började med en kontakt på organisationen Individuell Människohjälp (IM) som vi fått via Göteborgs Universitet. IM är en svensk biståndsorganisation med verksamhet i 13 länder, bland andra Jordanien. Vi kontaktade organisationen via mail. Detta följdes av två Skypemöten med en kvinna som blev vår kontaktperson på organisationen, det första i december 2017, och ett andra i början av februari 2018. Vid det första Skypemötet introducerade vi vår uppsatsidé, och hon gav oss tips på passande organisationer att kontakta. Hon uppmanade oss att kontakta organisationerna först en månad innan resan, då planering för lång tid framöver inte är det bästa sättet att ta sig fram i Jordanien, enligt henne.

Vi kontaktade fem organisationer via mejl en månad innan vi åkte, i enlighet med rekommendationen från IM-kontakten. Vi fick svar från en organisation, med vilken vi fick en intervju bokad. Då övriga organisationer inte svarade skickade vi ut påminnelse en vecka senare. Vi fick då svar från en organisation till, med

vilken vi fick en bokad intervju redan dagen efter att vi kom till Amman. Vi åkte alltså till Amman med endast två intervjuer bokad.

Väl på plats fick vi de flesta intervjuerna inbokade under sista halvan av resan. Informanterna nådde vi på varierande vis. Två dagar efter att vi anlät till Amman ringde vi telefonnummer vi fått av IM-kontakten, samt mejlade åter de kontakter vi inte hade telefonnummer till. Via internet letade vi även upp ytterligare organisationer utöver tipsen från IM-kontakten. Vi fick nej från ett par organisationer, som vi därmed direkt kunde sälla bort, från vissa organisationer fick vi inte svar alls, och ett par svarade på telefon eller mejl, och gav besked att de skulle återkomma. Av de som skulle återkomma fick vi ringa/mejla och påminna efter ett par dagar, då vi inte fick återkoppling. Samma sak gjorde vi med de organisationer vi inte fått svar från alls. Att vi var tvungna att påminna och ”jaga” organisationerna var den främsta anledningen till att majoriteten av intervjuerna inte kunde genomföras förrän sista tio dagarna av resan.

Under resans gång upptäckte vi att en annan viktig aspekt i urvalsprocessen var behovet av kontakter. När vi väl träffat en informant och etablerat kontakt med personer som var del av nätverket av kvinnorrättsarbetare i Amman kunde dessa kontakta andra organisationer vi var intresserade av och uppmana dem att svara oss. På så vis fick vi nya ingångar till organisationer som tidigare inte svarat oss. Ett par intervjuer fick vi helt och hållet som resultat av kontakter till informanter i tidigare intervjuer. Alltså fick vi på så vis tillgång till organisationer vi inte själva hittat eller kontaktat, utan fick tips om av informanter. Vi insåg därmed att om vi hade stannat i Amman mer än tre veckor hade vi kunnat få tillgång till en rad nya informanter, då det under resans gång blev tydligt att varje ny intervju gav tillgång till ett nytt kontaktnät.

Vårt urval är huvudsakligen ett snöbollsurval, vilket enligt Bryman (2011) är benämningen på urvalsprocesser där forskaren kontaktar ett mindre antal människor som är relevanta för undersökningens tema, och använder dessa för att nå ytterligare informanter. För oss fungerade IM-kontakten som främsta dörröppnare, genom vilken vi fick tag på informanter som sedan lett oss vidare till fler informanter. David och Sutton (2016) poängterar att problemet med

snöbollsurval är att urvalet blir självselektivt och kommer framför allt spegla den initiala kontaktens nätverk. För att delvis komma ifrån detta problem valde vi att även kontakta organisationer utöver de vi fick av IM-kontakten. Vi problematiserar urvalet närmare i 5.5 och 5.7. Tre av intervjuerna fick vi genom IM-kontakten, tre intervjuer är kontakter till informanter i tidigare intervjuer och två intervjuer är med organisationer vi sökt upp via internet.

Vår studie utgår från de tio informanter (inklusive en skypeintervju efter resan) fick möjlighet att intervjuas. Informanterna bestod av professionella från organisationer som på olika sätt arbetar för att främja kvinnors situation. Vi träffade två forskare och åtta NGO-anställda, där NGO-organisationerna är både lokala, nationella och internationella. En kort presentation av informanterna och dess organisationer finns i Bilaga 1.

5.3 Genomförande av intervjuer

Vi har genomfört åtta intervjuer. Intervjuerna var mellan 25 min och 75 min. Alla intervjuer har, med godkännande från informanterna, spelats in via en diktafon. Två av intervjuerna skedde med två informanter samtidigt. Vid båda tillfällena har intervjun innefattat två informanter från samma organisation. Vid första ”dubbelintervjun” fungerade en av informanterna både som informant och som tolk för den andra informanten, vilket vidare diskuteras under 5.7. Den andra ”dubbelintervjun” var inte planerad att genomföras med två informanter. Vi kom till organisationens kontor tillsammans med det uppsatspar vi rest tillsammans med, då vi hade varsin intervju inbokad på samma organisation. När vi kom dit hade förhinder uppstått för vår planerade informant, och vi blev istället erbjudna att träffa samma två informanter som det andra uppsatsparet. Informanterna ville inte dela upp sig på var sin uppsats, utan vi erbjöds att genomföra intervjun med båda informanterna tillsammans med det andra uppsatsparet. Vi genomförde alltså en intervju med två informanter, gemensamt med ett annat uppsatspar. Situationen var inte optimal för vår datainsamling, men vi fick trots detta in tillräckligt med material för att kunna använda intervjun.

5.3.1 Utformning av intervjuguide

Ahrne och Eriksson-Zetterquist (2015) menar att en fördel med kvalitativa intervjuer är att det går att anpassa intervjufrågorna och frågornas ordning efter situationen på ett mer flexibelt sätt än om en väljer att göra ett standardiserat frågeformulär. Vi skrev en ostrukturerad och ostandardiserad intervjuguide. Guiden innehöll tydliga frågor, men vi förhöll oss till den mer som en guide för oss själva under intervjun än som ett strukturerat formulär som skulle besvaras. Under förloppets gång valde vi att korta ner och korrigera den. Anledningen till detta var en kombination av flera aspekter. Eftersom vi vid ankomst till Amman inte hade överblick över vilka organisationer vi skulle få träffa var vår intervjuguide skriven med hänsyn till detta. Frågorna var formulerade för att passa kvinnorrättsarbetare oavsett om de arbetade med klientarbete, som aktivister eller på strukturell nivå. Efter första intervjun fick vi en bättre känsla för vilka frågor som kändes bra i den faktiska intervjusituationen, vilka frågor som kändes mindre relevanta samt vilka frågor som fattades.

Den slutgiltiga intervjuguiden finns bifogad i Bilaga 3. Exempelvis valde vi bort delar om organisationstillhörighet och den professionelles upplevelse av handlingsutrymme. Vi valde också att lägga till en fråga om kvinnorrättsarbetarnas uppfattning kring att arbeta genom patriarkala strukturer för att främja kvinnors rättigheter, då detta kom upp i första intervjun och väckte vår nyfikenhet. Frågorna i vår intervjuguide omfattade två generella teman som vi ansåg relevanta för att besvara vårt syfte. Dessa teman var organisationens sätt att arbeta med kvinnors rättigheter och vilken respons kvinnorrättsarbetaren upplever att arbetet får. Bryman (2011) skriver att det inte är ovanligt att intervjuaren avviker från sin intervjuguide. Det kan innebära både att ställa nya frågor och att ändra frågornas följd. Vi lät därför intervjuguiden vara ett hjälpmedel och följde informanten genom frågornas teman och ställde klagörande och fördjupande frågor när vi ansåg att det behövdes.

5.3.2 Plats för intervju

David och Sutton (2016) skriver om betydelsen av att intervjun genomförs på plats och tid som informanten är trygg med. Vi lät därför våra informanter välja

var intervjuerna skulle hållas och anpassade oss efter tider som informanterna föreslog. Fem av åtta intervjuer genomfördes på informantens kontor. En intervju genomfördes på en uteservering på ett café, då informantens kontor var under ombyggnad. En intervju genomfördes i väntrummet till en vårdcentral. Anledningen till detta var att informanten var ledig, och därför inte var på kontoret. Hens mamma jobbade i receptionen till vårdcentralen, och vi fick därför lov att sitta där. Vi hade bara fått en adress av informanten, och förstod inte förrän vi var på plats att intervjun inte skulle ske på hens kontor. Det var en inte en optimal plats för intervju. Hens mamma satt i receptionen två meter ifrån bordet där vi satt. En patient och dennes anhörige gick förbi flera gånger. Trots detta genomförde vi intervjun, då vi upplevde att informanten inte besvärades av situationen. En av organisationerna som inte hade tid att träffa oss under våra veckor i Amman gav oss alternativet att genomföra intervjun via Skype istället. Därför kom en av intervjuerna att ske via Skype veckan efter att vi kommit tillbaka till Sverige. Hen hade begränsat med tid, och var aktuell även för det uppsatspar vi rest tillsammans med. Därför fick vi genomföra skypeintervjun tillsammans med det andra uppsatsparet. Även om uppkopplingen var bra så försvarades kommunikationen av att vi inte satt i samma rum som informanten. Ljudet på inspelningen blev också försämrat, då det är en inspelning av utljudet på datorn. Under omständigheterna upplevde vi dock att intervjun var givande.

5.4 Analyismetod och bearbetning av empiri

Vår analysmetod är inspirerad av den tematiska analysen. Tematisk analys är en form av kvalitativ innehållsanalys i vilken en låter teman framgå ur data snarare än att tvinga på data teman som härstammar från forskarens föreställningar (David & Sutton 2016). Utifrån vårt syfte och studiens induktiva ansats bedömde vi att detta var en användbar analysmetod. Vi började med transkribering av våra inspelningar för att få en överblick över innehållet.

5.4.1 Transkribering

Att skriva ut en intervju till skrift är en tolkande process och innebär utmaningar. Brinkmann och Kvale (2014) skriver att en utskrift kan ses som en översättning av en berättarform till en annan berättarform - muntligt till skriftligt. De beskriver vidare att en inspelning innebär att kroppsspråket går förlorat och en utskrift

innebär att även rösten, tonfallet och andningen går förlorad. Utskriften kan på så sätt ses som en förenklad tolkning av samtalet. Vi delade upp det tidskrävande arbetet jämnt mellan oss och arbetade med transkriberingen efterhand som vi genomförde intervjuer i Jordanien. Att vi gjorde transkriberingen parallellt med att vi genomförde intervjuer innebar att vi fick möjlighet att höra oss själva som intervjuare och höra om det fanns saker vi behövde förändra till nästa intervjutillfälle. I utskriften valde vi att ta med pauser, skratt, suckar och tveksamhet för att i viss mån få med de nyanser som finns i informantens berättelse och för att komma så nära det muntliga samtalet som möjligt.

5.4.2 Kodning av empirin

Att koda sin empiri skapar förutsättningar för forskaren att få överblick över empirin, men kritiker menar också att kodning riskerar reducera och förenkla innehållet (Brinkmann & Kvale 2014). Brinkmann och Kvale (2014) betonar dock att kodning bör ses som ett användbart verktyg i forskning. Forskaren kan till en början identifiera kategorier från utskrifterna och av det skapa koder. Dessa bör sedan granskas, vidare eventuellt förändras för att slutligen låta kategorier ge struktur för hur resultatet kan förstås.

Efter transkribering och läsning av vår empiri valde vi att utifrån våra frågeställningar färgkoda med två huvudteman: i) hur arbetar organisationen/kvinnorättsarbetaren och ii) respons på deras arbete/val av arbete. Vid läsning av materialet framkom det att alla informanterna beskrev hur situationen för kvinnor i Jordanien ser ut, trots att vi ej aktivt frågade om detta i våra intervjuer. Vi lät därför empirin leda oss till ett tredje huvudtema, iii) kvinnors situation i Jordanien. Detta gav även upphov till en ytterligare frågeställning.

Med hjälp av dessa huvudteman har vi sökt att identifiera och få vidare förståelse för intervjuernas innehåll. Vid tematisk analys försöker forskaren utveckla djupare teman snarare än ytliga koder (David & Sutton 2016). Efter djupare analys av varje huvudtema framkom återkommande underteman, vilka i kapitel 6 presenteras som underrubriker till vart och ett av de tre huvudtemana.

5.5 Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

I samhällsvetenskaplig forskning är reliabilitet och validitet två grundläggande kriterier för att bedöma forskningens kvalitet (Bryman 2011). Reliabiliteten vill visa på studiens tillförlitlighet och i vilken mån resultatet skulle bli detsamma om studien genomfördes igen. Validitet är kriteriet som synliggör om studiens metod stämmer överens med vad studien säger sig undersöka (intern validitet), och om studiens resultat sträcker sig bortom det specifika som undersökts och på så sätt är generaliserbart (extern validitet). I kvantitativ forskning är dessa kriterier centrala. Inom den kvalitativa forskningen finns det dock ett ifrågasättande av huruvida kriterierna är relevanta (Bryman 2011; Brinkmann & Kvale 2014). Kritik mot validitet och reliabilitetsbegreppen som kriterier för studiers kvalitet rör faktumet att de förutsätter att det finns en absolut bild av den sociala verkligheten (Bryman 2011).

Vår studie har utgått från en semistrukturerad intervjuform där vi som intervjuare påverkats av dom vi är och vad som skett i rummet. Detta har påverkat de följdfrågor som ställts och vidare hur vi tolkat resultaten. På detta sätt har studiens reliabilitet sannolikt påverkats. En annan forskare hade kunnat ställa frågor på ett annat sätt eller valt att kategorisera materialet annorlunda och därigenom fått ett annat resultat. Låg reliabilitet är ej ovanligt för kvalitativa studier som till större del syftar till att göra en av flera möjliga beskrivningar av den sociala verkligheten, än att mäta något absolut (Bryman 2011). Under studiens gång har vi ständigt försökt återgå till våra forskningsfrågor för att i slutändan kunna besvara dessa. Vårt syfte och vår frågeställning var ej beroende av en specifik profession eller organisation. Därför hade vi möjlighet att brett söka efter informanter som på något sätt arbetade för att främja kvinnors rättigheter i Jordanien. När vi summerar vår studie anser vi att vår insamlingsmetod och de informanter vi slutligen fick träffa har gett oss den information vi behövt för att besvara våra forskningsfrågor. Den har gett oss förutsättningar för att göra en av många möjliga beskrivningar av att arbeta med kvinnors rättigheter i Jordanien. Vidare problematisering av vårt urval görs i 5.7.

Vår studie har ett begränsat urval och syftar till att beskriva informanternas upplevelser. Undersöker då vår studie det den syftar att undersöka och har den på så sätt intern validitet? Genom att tydligt redovisa hur studien genomförts, och att resultaten som framkommit är trovärdiga sett till det inhämtade materialet, kan den interna validiteten till viss del säkras (Bryman 2011). Vi anser att vi i våra intervjuer har ställt relevanta frågor för studiens syfte. Att vi i flera intervjuer blev beroende av tolk har dock påverkat hur vår kommunikation med informanterna fungerade och på så sätt validiteten för vår studie, något vi även lyfter i 5.7.

Brinkmann och Kvale (2014) diskuterar validitet i ett bredare perspektiv, bortom validering av själva slutprodukten av studien. De menar att validitet bör prägla hela forskningsprocessen. Det innebär att allt från planering, val av intervjudesign, intervjuernas kvalitet till huruvida materialet analyserats på ett logiskt och relevant sätt avgör studiens validitet. Vi har i vår studie följt de regler och principer som gäller för kandidatuppsatser och strävat efter transparens både under studiens gång och i vår beskrivning av forskningsprocessen. Under studiens gång har det även funnits en kontinuerlig kontakt med vår handledare som väglett oss. Genom intervju som datainsamlingsmetod har vi fått möta våra informanter och på ett djupare sätt kunnat ta del av deras upplevelse av att arbeta med kvinnors rättigheter i Jordanien. Detta stärker trovärdigheten i vår studie och ökar dess interna validitet. När det gäller hantering av citat har vi valt att inte översätta dem till svenska, detta för att undvika risken för tolkningsfel som en översättning innebär. Vi har även valt att i användandet av citat se dem som exempel på hur våra informanter beskriver något. Detta innebär att vi gjort ett urval av citat och sedan valt att sammanfatta stora delar av informanternas svar. Då studien ej syftar till att ge en övergripande generalisering finns det anledning att ifrågasätta studiens externa validitet. Vi kan inte med säkerhet hävda att dess resultat är överförbart till andra individer eller sociala miljöer. Utifrån vårt resultat kan vi likaså inte dra generaliserbara slutsatser om kvinnors situation och upplevelsen av att arbeta med kvinnors rättigheter i Jordanien.

5.6 Forskningsetiska överväganden

En kvalitativ studie av detta slag ställer ständigt forskaren inför etiska överväganden - vår studie är inget undantag. Forskaren kan göra noga överlagda etiska ställningstaganden redan under planeringsstadiet av studie. Sannolikheten att nya etiska frågor dyker upp längs med vägen är dock stor (Brinkmann & Kvale 2014). Vi har i genomförandet av vår studie utgått från Vetenskapsrådets fyra etiska principer (2002) och låtit dessa vara vägledande både vid planering, genomförande och analyserande. Den första principen gäller informationskravet, vilket gör gällande att forskaren är skyldig att informera om studiens syfte, att deltagandet är frivilligt och kan avbrytas under studien samt hur det insamlade materialet ska användas. Inte sällan ges information i samband med att samtycke inhämtas, vilket för oss vidare till den andra etiska principen, samtyckeskravet. Samtyckeskravet innebär att deltagaren själv bestämmer över sin medverkan. Det är forskarens uppgift och ansvar att inhämta samtycke från sina deltagare. Konfidentialitetskravet är den tredje etiska principen. Den syftar till att skydda deltagarnas identitet. Detta omfattar hantering av deltagarnas personuppgifter, att förvara insamlat material oåtkomligt för obehöriga och ansvar för att informanterna i studien ej ska kunna identifieras. Slutligen den fjärde etiska principen, nyttjandekravet. Nyttjandekravet garanterar deltagaren att det insamlade materialet endast kommer användas för forskningens ändamål (Vetenskapsrådet 2002).

I ett informationsbrev (Bilaga 2) fick våra informanter ta del av uppsatsens syfte, deltagarnas anonymitet och frivillighet, och rätten att närhelst under studien dra sig ur. Informationsbrevet omfattade även att det insamlade materialet endast kommer användas för denna specifika studie och att inspelning och transkribering av intervjuer kommer att raderas. I informationsbrevet gavs vidare information om att studien skrivs på svenska, men att det fanns möjlighet att ta del av ett abstract på engelska. Informationsbrevet skickades till deltagarna över mail innan intervjuerna genomfördes. Vi försäkrade oss om att informationen nått fram genom att innan varje intervju gå igenom brevet tillsammans med informanten och även ge möjlighet för frågor. Ingen av våra informanter nekade till att delta eller har senare under studien kontaktat oss för att avsluta sin medverkan.

Vid ett intervjutillfälle gavs vi oplanerat möjligheten att intervjua ytterligare personal inom organisationen. Vi valde att tacka ja men har i efterhand valt att inte innefatta sagda intervju i studien, med hänvisning till de etiska principerna ovan. Intervjusituationen omfattade stora språkbarriärer utan tillgång till tolk, och därför kunde vi inte garantera att informationsbrevets innehåll uppfattats korrekt, och de intervjuade fick på så sätt inte den informationen de har rätt till för att delta i studien. Vi ställdes även inför en situation där vi stämt möte med en informant men det var osäkert om det fanns tillgång till tolk. Då vi pratat med informanten på telefon hade vi uppfattat att språket skulle bli ett problem om vi inte hade tolk. Efter att ha försökt lösa situationen bedömde vi att risken för språkförbistring var för stor för att intervjun skulle kunna genomföras på ett bra sätt. Vi valde därför att ställa in denna intervju. I dessa beslut har vi tagit hänsyn till studiens tillförlitlighet och våra skyldigheter gentemot våra informanter. En av våra informanter bad vidare om att få inspelningen av intervjun skickade till sig. Detta ansåg vi att hon hade rätt till att ta del av, och inspelningen har därför skickats till henne.

När det gäller konfidentialitet är det enligt Brinkmann och Kvale (2014) viktigt att förvara materialet säkert. Detta har vi beaktat genom att vara försiktiga med hur vi förvarat inspelningar och transkriberingar av intervjuer, exempelvis genom att förvara dem på datorns hårddisk istället för vår gemensamma Google Drive. Redan i transkriberingen anonymiserade vi våra informanter genom att byta ut namn mot en siffra. I vår analys har vi valt att använda fiktiva namn och redigerat eventuella namn och platser för att stärka anonymiteten. Vid intervjutillfällen valde vi att inte fråga informanten om ålder, civilstånd eller religiös tillhörighet då vi inte ansåg att detta var nödvändig information för att uppnå studiens syfte.

Brinkmann och Kvale (2014) poängterar vikten av att forskaren är medveten om hur intervjuformens öppenhet och personliga närhet kan påverka intervjun. Detta ställer krav på att forskaren har en känslighet för det som sker i intervjun och ständigt gör avväganden utifrån situationen. Vi har varit medvetna om denna risk och utifrån informantens svar och kroppsspråk vägt våra följdfrågor. Vidare är forskarens roll en etisk aspekt som Brinkmann och Kvale tar upp (2014). Vi har

utifrån det reflekterat över vår roll under intervjutillfällena. Hur intervjuerna påverkades av att vi var två västerländska tjejer som genomförde intervjuerna. Hade svaren förändrats om vi varit jordanska studenter istället för svenska? Det är också sannolikt att våra tolkningar av svaren påverkats av det faktum att vi lever, studerar och arbetar i en västerländsk kontext.

Flera av våra informanter brinner för ämnet, och uttryckte stor entusiasm i att få prata med oss om kvinnors situation i landet. Vi upplevde här en fara i att de förväntar sig mer av vad intervjun ska leda till än vi kan leva upp till. En entusiasm över att få upplysa svenska läsare om problemet i Jordanien. Detta gav oss vissa etiska tankeställare, då en c-uppsats inte får någon direkt spridning i Sverige och informanterna därmed har ställt upp på intervju under förväntningar som vi inte kan leva upp till.

5.7 Metodkritik

När vi ser tillbaka på genomförandet av vår studie kan vi ställa oss kritiska till vissa delar av val av metod. På grund av ovisshet om vilka vi skulle ha möjlighet att intervjua i Jordanien blev vår intervjuguide förhållandevis bred. Vi tror i efterhand att vår studie skulle gynnats av tydligare frågor. Likaså är urvalet av informanter något vi önskar att vi valt mer noggrant och medvetet. Vi upplevde en svårighet att själva ha kontroll över vilka vi i slutändan fick träffa. Efter kontakt med organisationerna var det inte alltid tydligt vem/vilka inom organisationen som skulle delta i intervjun. Vi kunde här varit mer noggranna och försiktiga med vem vi sa ja till.

Språket är en annan aspekt vi kunde hanterat på ett bättre sätt. Språket innebär både de oväntade tolsituationer vi ställdes inför och att våra intervjuer gjorts på engelska, andraspråk för både informanterna och oss intervjuare. Innan vi kom till Amman hade vi från vår kontakt i Jordanien fått informationen att engelska skulle fungera, och var därför inte förberedda på att ha intervjuer med tolk. I efterhand visade det sig att majoriteten av våra intervjuer skedde med tolk. Våra intervjuer hade underlättats om vi från början hade förberett oss mer på att hantera intervjuer med tolk, istället för att oväntat ställas inför det i situationen. De flesta tolkarna var del av samma organisation som den vi intervjuade. Därför var det ibland svårt

att veta om tolken gjorde tillägg till informantens svar, då de har insikt i organisationen. Kanske skulle vi från början ha försökt skaffa en tolk som vi sedan kunnat använda till alla intervjuer för att komma förbi detta problem. Ibland upplevde vi att informanten gav ett långt svar till tolken, men att det engelska svaret vi fick var en relativt kort sammanfattning av informantens till synes långa svar. Vissa gånger förde informant och tolk en kortare dialog efter att vi ställt en fråga, men den engelska översättningen vi fick som svar tycktes enbart vara en kort sammanfattning av det informanten sagt. Vi har därför i efterhand reflekterat över att vi borde ha inlett de tolkbaserade intervjuerna med att tydliggöra för tolken att vi för studiens skull ville ha allt översatt, både vad tolken och informanten sa.

Språket är avgörande i det samtal som den kvalitativa intervjun innebär (David & Sutton, 2016). Att genomföra intervjuerna på engelska innebar att både vi som intervjuare, informanter och tolkar fick använda vårt andraspråk. I majoriteten av intervjuerna upplevde vi att engelskan fungerade bra men det fanns intervjuer där det var tydligt att engelskan begränsade informanten eller tolken. Att använda andraspråk har på så sätt begränsat både informanternas möjlighet att ta till sig våra frågor och att fritt kunna svara på dem.

6. Resultat och analys

I följande kapitel vill vi presentera vår studies resultat och utifrån tidigare beskrivna teorier och forskning analysera resultatets innehåll. Kapitlet är indelat i tre delar där vi i den första delen presenterar hur de olika organisationerna arbetar för kvinnor. Del två är en sammanfattning av hur våra informanter berättar om kvinnors situation i Jordanien och i den sista delen presenterar vi hur våra informanter upplever att människor de möter i arbetet och privat reagerar på deras arbete.

6.1 Organisationernas arbete för kvinnor

Våra tio informanter representerar sju olika organisationer (Bilaga 1). Deras olika arbete spänner över det lokala, regionala såväl som globala och går från att ha en handfull till 200 anställda. Det som förenar dessa organisationer är att de alla på något sätt arbetar för att främja kvinnors situation i Jordanien. Vi vill i denna del presentera hur de organisationer som vi fått möta representanter från arbetar och vidare vilka begränsningar och utmaningar de beskriver.

6.1.1 Kunskapsspridning

Hos alla organisationerna är utbildning och kunskapsspridning, så kallade awareness raising sessions, något som lyfts fram som centralt i arbetet för att främja kvinnors situation i Jordanien. Utifrån våra intervjuer framkommer det att fem av våra informanter i huvudsak arbetar med att på olika sätt sprida kunskap om kvinnors situation och rättigheter. Två av dessa informanter, Ahmed och Joseph, är forskare i en större nationell forskningsstiftelse som förutom forskning bedriver ett omfattande socialt arbete. Ahmeds och Josephs forskning har fokus på marginaliserade grupper i samhället, däribland kvinnor. Ahmed berättar:

“[...] so we do research and we hope to transform that research to some form of advocacy campaign”.

Ahmed betonar att forskningen inte enbart syftar till att sprida kunskap och synliggöra mänskliga rättigheter utan också utmynna i olika typer av stödkampanjer och program för den beforskade gruppen. Dessa kan genomföras både inom organisationens sociala arbete men även i samarbete med lokala eller internationella organisationer. Ahmed och Joseph berättar om ett forskningsprojekt som hade fokus på hinder som finns för att fler kvinnor ska kunna arbeta. Forskningen resulterade i att de i samarbete med en internationell biståndsorganisation utformade ett program som genom ökad barnomsorg och säkrare kollektivtrafik (med kvinnliga chaufförer) avsåg att öka kvinnors deltagande på arbetsmarknaden. Deras forskning kring kvinnor tar sin

utgångspunkt i lagstiftningar i Jordanien som berör kvinnor och de internationella konventioner som Jordanien undertecknat för att på så vis sätta press på de styrande. Deras forskning har även som mål att vara en resurs för andra organisationers arbete.

Ahmeds och Josephs arbete är ett exempel på hur kunskap kan överföras från att vara akademisk till att nå ut lokalt och omvandlas till något konkret för de som kunskapen berör. Detta möjliggörs genom de samarbeten som organisationen har med lokala liksom internationella organisationer i landet. Som Elsadda (2014) skriver finns det inom den arabiska feminismen behov av att nå ut bortom den intellektuella eliten och göra sig tillgänglig för fler. Ahmeds och Josephs organisation är ett exempel på hur en kan skapa förutsättningar för att kunskapen om kvinnors rättigheter blir mer tillgängligt. Genom att sträva efter att den vunna kunskapen ska resultera i konkreta förändringar och genom att vara en kunskapsgenererande resurs för andra lokala organisationer kommer kunskap närmare medborgarna. Denna form av arbete skulle kunna bidra till den mobilisering bland medborgarna som den arabiska feminismen efterfrågar. På så sätt kan den arabiska feminismen allt mer bli en medborgarrörelse istället för rättighetsrörelse.

En annan av våra informanter, Leila, arbetar inom en internationell organisation vars arbete strävar efter att skapa en ökad medvetenhet och kunskap om kvinnors rättigheter. De arbetar bland annat på skolor för att öka kunskap om kvinnors rättigheter hos elever, lärare och föräldrar. Vidare arbetar två av våra informanter, Rania och Nadia, inom större organisationer som fungerar som stöd till lokala partners. Även dessa är internationella organisationer, som genom långsiktiga samarbeten arbetar för att stärka lokala organisationers arbete. Rania och Nadia arbetar med kvinnors situation utifrån utbildning, mobilisering, empowerment och aktivism. För Nadias organisation innebär det att finnas till som resurs för partnerorganisationer och stödja dem i arbetet för att skapa möjligheter att göra rättsliga reformer och upprätthålla dialogen om kvinnors situation med landets

styrande vid liv. Hos Rania's organisation finns förutom fokus på kvinnors situation även ett fokus på att nå och engagera unga i samhället, flickor såväl som pojkar. Genom lokalt anpassade projekt ges kvinnor och unga möjlighet till utbildning, volontärarbete och aktivism för att på så sätt uppmuntras till att aktivt delta i det lokala samhället.

Att sprida kunskap om kvinnors rättigheter och situation till de jordanska medborgarna är en central del i majoriteten av organisationernas arbete. Likväl vittnar våra informanter om vikten av att fortsätta arbeta för att sprida kunskap även hos landets styrande och upprätthålla dialog och ständigt aktualisera frågan på högre nivå. När våra informanter berättar om hur de arbetar med kunskapsspridning är lokal anknytning och främjande av lokalt engagemang också centralt. Utifrån ett feministiskt perspektiv och Mohantys (2007) problematisering av hur den dominerande västerländska feministiska diskursen tenderar att osynliggöra kontext, kan det lokalt förankrade arbetet bidra till förändring. Inte minst kan detta arbete ses som ett viktigt led i den arabiska och islamiska feminismens utveckling. Sett till den arabiska och islamiska feminismens utmaning i att kontextualiseras och skapa ett tillgängligt språk (Elsadda, 2014) kan organisationernas arbete för kunskapsspridning och de följer kunskap kan ge i form av engagemang främja de båda feminismernas utveckling.

6.1.2 Direkt stöd till kvinnor

Flera organisationer arbetar även mer direkt med kvinnor genom klientarbete eller olika form av stöd för att delaktiggöra kvinnor i samhället. Organisationen där vår informant Fatima arbetar erbjuder ett program som ger yrkesutbildning för att hjälpa kvinnor att komma ut i arbetslivet. Det är utbildning inom matlagning, frisör, hantverk och sömnad. Sålunda arbetar organisationen förebyggande för att ge fler kvinnor arbetsmöjlighet. Genom att främja kvinnors arbetsmöjligheter skapas förutsättningar för att kvinnan kan bli mer ekonomiskt oberoende av mannen, ett beroende som exempelvis Gharaibeh och Oweis (2009) i sin studie visar är en anledning till att kvinnor stannar kvar i destruktiva relationer. I

förhållande till den konservativa familjelagstiftning som, trots att revideringar har gjorts än idag gör den gifta kvinnan beroende av mannen, kan ett arbete för att främja kvinnors arbetsmöjligheter än mer ge kvinnan ökad frihet och oberoende. Men precis som Roald (2009) i sin forskning om islam och feminism belyser, kan kvinnan trots sin rätt att arbeta och delta i samhället, alltid hindras av mannen. Detta gör att arbete för att främja kvinnors arbetssituation även behöver omfatta arbete med männen och förändring av den rådande lagstiftningen.

Samina, Fatima, Hannan, Maryam och Aisha är alla kvinnor som arbetar inom organisationer som erbjuder psykosocialt- och juridiskt stöd till kvinnor och deras familjer, både individuellt och i grupp. Detta arbete innebär både stöd som ges på mottagningarna men även hembesök och uppsökande arbete. Flera informanter beskriver att de i samtal ofta möter kvinnor som är utsatta för olika typer av våld; fysiskt, psykiskt och sexuellt. Kvinnorna söker också hjälp med anledning av relationen till man och barn, att hon ej tillåts studera och arbeta eller att kvinnor önskar stöd med anledning av barnäktenskap. Maryam ger ett exempel på hur flera av informanterna eftersträvar att arbeta:

"Our goal is her goal. [...] For us we believe that our role is to support her, to open her eyes wide on the options. [...] Sometimes the hotline [stöd- och samtalsverksamhet] problem, they talk, they support the woman and a decision that they don't believe in. [...] After all it's not the hotlines choice, the hotlines staff choice that should be taken place in her, in this woman's life."

Maryam beskriver deras roll som stödjande även i de situationer när de själva inte är övertygade om att kvinnans val är det mest gynnsamma. Hon menar att deras uppgift är att låta kvinnans behov och önskemål komma i första hand, där kvinnans eget val är det viktiga, men att deras uppgift också är att visa på andra perspektiv och alternativ. Ur ett feministiskt perspektiv är denna balans intressant - mellan att stödja kvinnans behov och önskemål och att ifrågasätta behoven och

visa på alternativ. Vi menar att den arabiska och islamiska feminismen kan erbjuda verktyg för att visa på andra perspektiv och tolkningar av kvinnans situation. Balans mellan att stödja och ifrågasätta innefattar möjligheten att söka förståelse och anpassa sig efter kvinnans situation, vilket efterfrågas inom både den arabiska och islamiska feminismen, men också möjligheten att för kvinnan synliggöra konsekvenserna av de patriarkala strukturerna. Som Zaatari (2014) och Gram (2014) visar finns det ett motstånd mot både den arabiska liksom den islamiska feminismen för att de är västerniserande och anti-religiösa. Detta motstånd kan innebära att de som arbetar med att stärka kvinnors rättigheter är aktsamma för hur de visar på andra perspektiv (vilket vi återkommer till i 6.1.4). Utifrån det Maryam säger gör vi dock tolkningen att kvinnan med sina önskemål sätts främst och stöd ges oavsett om det inte går ihop med arbetarens egna övertygelse.

Flera informanter lyfter även vikten av att skapa en plats där kvinnan får känna sig fri att öppet prata om sina problem och menar att mottagningarna har förutsättningar för att bli sådana platser i samhället. Genom denna form av klientarbete skapas förutsättningar för att bygga relationer till kvinnor och på så sätt se varje kvinna utifrån sitt sammanhang. Utifrån att Hamadeh (2014) lyfter kvinnans roll i familjen som den viktigaste aspekten för den arabiska feminismen kan denna form av klientarbete vara främjande för feminismens utveckling i regionen. Ett individuellt stöd som ser till varje kvinnas situation kan också gynna kontextualiseringen av kvinnors rättigheter och på så sätt skapa bättre förutsättningar för att förbättra feminismens tillgänglighet.

6.1.3 Betydelsen av att involvera män

Det finns en enighet hos informanterna om vikten av att organisationerna involverar män i arbete för kvinnors rättigheter. Flera informanter poängterar att de möter olika typer av män i sitt arbete. De berättar att det är vanligt att en möter män som på ett allmänt plan säger sig vara positiva till kvinnors rättigheter, att kvinnor ska få utbilda sig och fatta sina egna beslut, men samtidigt inte låter sina

sysstrar, döttrar eller hustrur göra detta. Men de berättar också om män som uppmuntrar kvinnliga familjemedlemmar att komma till informanterna för att de ser att det får positiva effekter på familjens relationer.

Hannan som arbetar med kunskapsspridning och uppsökande arbete menar att det är förhållandevis enkelt att få män delaktiga i kunskapsfrämjande möten och diskussioner. Hon påpekar dock att det är svårare att ha en uppfattning om i vilken mån mötets deltagare tar till sig informationen och är villiga till att implementera det. Hannan lyfter vikten av att i mötet med män och pojkar sprida att arbete för kvinnors rättigheter inte är ett arbete som vänder sig mot män:

“[...] and the main idea they like to give to men is that we are not against them, but we should eeh live together and you should know women’s rights, you should know what you have to do, what you eeh, what is your right’s also.”

Vi tolkar det Hannan säger som att det hos män redan i utgångsläget finns ett motstånd och en inställning till att arbete som främjar kvinnors rättigheter är ett arbete som vill motarbeta män. I arbetet för att delaktiggöra män måste denna inställning och uppfattning först bemötas, och till skillnad från hur våra informanter talar om kunskapsspridning generellt, som vi tidigare beskrivit, blir det i mötet med män ett annat utgångsläge. Hannan visar också att det inte är tillräckligt att tala om kvinnors rättigheter, utan även mäns rättigheter. I samtalet med Hannan tydliggjordes inte om hon talade om män generellt eller religiösa/icke-religiösa. Vi vill ändå lyfta fram Roalds (2009) och Alatiyas & Bararis (2010) studier om islamisters attityder till kvinnors rättigheter. Dessa studier lyfter att islamister uttrycker rädsla för att arbetet för kvinnors rättigheter resulterar i att familjen som central roll förändras och ett motstånd mot den jämställdhet som kvinnorrörelsen arbetar för. Utan att närmare veta mån av religiositet hos de män som Hannan refererar till tolkar vi det som att den rädsla och det motstånd som Roald och Alatiya & Barari beskriver även är något som våra informanter möter i sitt arbete.

Flera informanter betonar att oberoende av kvinnans problematik går det inte att nå fram till en lösning utan att involvera den andra parten, som i de flesta fall är en man, antingen make, pappa eller bror. Det är ohållbart att stärka och uppmuntra kvinnor och sedan lämna dem i en tillvaro som fortfarande är destruktiv. Det sätt våra informanter lyfter fram mäns delaktighet som avgörande för arbetet visar vikten av att kvinnans situation ses utifrån hennes roll i familjen - som fru, mamma, syster eller dotter. Det finns ständigt en annan part, som oftast är en manlig familjemedlem, som måste involveras. Även Hamadeh (2014) poängterar att den arabiska feminismens främsta kamp handlar om kvinnan i familjen. Detta blir vidare intressant utifrån hur Ababneh (2016) i sin studie problematiserar hur feminismen generellt sett framhåller vikten av att se kvinnan som individ. Ababnehs studie visar en rörelse som nådde framgång genom att delaktiggöra männen i kvinnornas närhet, och anpassa arbetet efter kvinnornas roll i familjen. Därmed ställer vi oss frågan om detta kan vara en avgörande pusselbit för en framgångsrik utveckling av både den islamiska och arabiska feminismen. Genom att anpassa arbetet efter sammanhanget kvinnan lever i skapas förutsättningar att delaktiggöra män, som i sin tur ger förutsättningar att förändra kvinnans situation på ett hållbart sätt. I första hand kan detta tillvägagångssätt tydligast nå framgång i det direkta stödarbetet för kvinnor, men är inte mindre relevant för det kunskapsspridande arbetet.

Flera av våra informanters organisationer har awareness raising sessions enbart för män för att lyfta ämnen såsom maktförhållanden och jämställdhet. Rania ger ett exempel på ett tillfälle då hon och hennes kollegor höll awareness raising session med en grupp män om sexuella trakasserier. Rania berättar att männens engagemang i sessionen överraskade henne och kollegorna. Men trots att hon såg resultatet av sessionen som framgångsrik var hon tydlig med att deras arbete inte strävar efter att övertyga människor om vissa åsikter:

"Because something I believe in is that we don't go to change the mindset of people. We "tackle" their brains, and then they start thinking in a different way. As soon as they start to thinking in a different way, then eventually they will, eeh, they will... think differently about things. So, we don't aim at changing the mindset of people, it's more about them experiencing things, going into discussions, and then... starting thinking for themselves differently."

För Rania och hennes kollegor var inte det främsta syftet att ge information och kunskap till männen utan att få ta del av deras inställning och åsikt kring ämnet för att på så sätt få en ökad förståelse kring hur män förhåller sig till frågorna. Detta arbetssätt gör det möjligt att skapa förståelse och kunskap om kvinnors situation ur mäns perspektiv och, som den arabiska feminismen efterfrågar, vara en hjälp till att identifiera kvinnors situation i den arabiska kontexten och hur den skiljer sig från den västerländska (Hamadeh 2014). I sin tur kan det bidra till att terminologi och språk anpassas till en specifik jordansk kontext och görs mer tillgängligt för medborgarna att ta del av, vilket efterfrågas både inom den islamiska och arabiska feminismen (Elsadda 2014; Grami 2014). Förutom den kunskap och förståelse som dessa möten kan ge visar citatet av Rania att mötet med män även syftar till att låta dem få erfara något nytt. Mötet blir en plats för diskussioner, som kan ge nya erfarenheter och väcka nya tankar och perspektiv. Rania visar på ett medvetet arbetssätt där det viktiga inte är att sprida kunskap utan att väcka nya tankar och engagemang.

6.1.4 Utmaningar i arbetet

När våra informanter i intervjuerna berättar om hur de arbetar framträder också utmaningar som de står i. Det är utmaningar som informanterna upplever begränsar deras arbete och som gör att de behöver anpassa sitt arbete till den kontext där de verkar.

Att vara beroende av externa finansiärer

Majoriteten av organisationerna som våra informanter representerar arbetar utifrån projekt och program av olika slag. Ofta är projekten kopplade till donationer eller annan form av villkorat stöd. Hälften av organisationerna vi mött får internationella donationer från bland annat EU och skandinaviska länder. Rania och Leila berättar att deras arbete kan behöva anpassas efter donatorernas villkor, exempelvis då de sökt EU-bidrag. Ett annat exempel är Ahmed och Joseph som i val av forskningsämne oftast får utgå från de frågor som donatorerna är villiga att bemedla. Ahmed berättar:

"It's an issue of sustainability. And there isn't any long term thinking in sustainability of the program so... [...] The donor funder programs of Jordan are very short-term. [...] But long-term I don't see anything really changing. It's ... it's an issue of ... how far ahead does the donor think. Because again, we're limited by how, you know, much money we can get from the donor to implement a certain program. Right? Because we're project-based."

Ahmed vittnar om hur beroendet av donationer begränsar dem i att arbeta hållbart och långsiktigt. Hälften av de organisationer våra informanter representerar får donationer från västvärlden, vilket sett ut ett postkolonialt perspektiv kan tolkas som en kolonial maktaspekt. Både innehåll och tidsplanering påverkas av donatorernas eventuella villkor, då de är begränsade till hur mycket pengar de kan få genom donationer, och hur långsiktigt donatorerna planerar. Postkolonialismen menar att västvärlden genom sitt koloniala övertag har haft makten att definiera världen genom kunskap- och vetenskapsproduktion (Mattsson 2010). Informanterna beskriver ett behov av att anpassa arbetet efter donatorernas villkor. Därmed sitter donatorerna på makten att definiera kunskapsproduktion, då de avgör vad som är värt att finansiera. Då donatorerna är västerländska blir detta extra intressant i ett postkolonialt perspektiv. Den arabiska feminismen behöver identifiera hur den arabiska kontexten skiljer sig från den västerländska, och söka

förståelse för källan till kvinnors situation i regionen för att skapa strategier för förändring (Hamadeh 2014). En kan fråga sig om en sådan identifiering av skillnader går att genomföra fri från influens från väst om arbetet är beroende av donationer och villkorade stöd från länder i västvärlden.

Att anpassa arbetet

Under flera av våra intervjuer framkommer det att våra informanter är försiktiga med hur de framför sina åsikter och värderingar när det gäller kvinnors rättigheter. Detta gäller inte minst språk och termer som används och i vilken mån en kan vara öppen med feministiska åsikter. Rania och Nadia är de av våra informanter som pratar öppet med oss om feminism och aktivism. Båda menar att det finns en skillnad mellan att tala om kvinnors rättigheter och feminism. Feminismen är för dem mer inkluderande och omfattar jämställdhet för alla grupper i samhället, även HBTQ-grupper. Som kvinnorrättsarbetare upplever de stöd och förståelse från omgivningen men som feminister möts de av större motstånd då det bland annat förknippas med HBTQ-frågor, vilka är kontroversiella i landet.

Nadia berättar om hur de i sin organisation ibland väljer att klä in sitt budskap i andra ord för att det ska bli mer accepterat. Som exempel berättar hon att ett projekt som uttalat rörde feminism och sekularism resulterade i stängda dörrar från de styrande. Nadia berättar vidare om hur de anpassar sig:

"When you do your advocacy sometimes you need to give up some of your eeh... terminology and the request and the advocacy messages you have in order to reach a short term goal because there is a window of opportunity to review the law. [...] Women human rights defenders are not in a position to challenge or voice out what they want now, because they will be attacked and they will lose all their accomplishments that they worked to achieve during the last fifty years. So it's, it's, it's a hazy situation, we as a feminist need to adapt and have short term goals."

Att Nadia anpassar sitt arbete och är försiktig med att tala om feminism som begrepp visar på hur kontroversiell feminismen är i landet. Detta kan förstås i förhållande till Alatiyas och Bararis studie (2010) som synliggör att arbetet för kvinnors rättigheter uppfattas vara västerniserande. Och utifrån Elsaddas (2014) konstaterande om den arabiska feminismens utmaning att finna ett språk som inte är så starkt förknippas med den västerländska feminismen, visar Nadia på hur detta blir konkret i vardagen. Att tala om feminism och kvinnors rättigheter utan att kontextualisera och ifrågasätta språkets bakgrund kan ses som en form av det Elsadda (2014) talar om som intellektuell kolonialisering.

Nadia beskriver även hur de som feminister får ta små steg och vara försiktiga i hur de utmanar den rådande situationen. Detta kan vara relevant att se utifrån hur DWLM, rörelsen för daglönearbetare, nådde framgång enligt Ababnehs studie (2016). Ababneh menar att en av anledningarna till framgången var att rörelsen höll sig till en konkret fråga som kvinnor kunde relatera till utifrån sin vardag. Rörelsen begränsades till det och förväntade sig inte att deltagarna skulle ställa sig bakom någon specifik ideologi eller värdering. Vi menar att detta kan vara en nyckel till att både delaktiggöra medborgare i kvinnorättsfrågor och att göra feminismens innebörd konkret och kontextualiserad genom att utgå från frågor kvinnorna kan relatera till.

Rania lyfter vikten av att arbetet är förankrat i det lokala samhället:

"We make sure that there is a sense of ownership in whatever we do. So what we do is that we don't go to the community and tell them that we have this idea, and we want you to do one two three. Of course we have, we have an umbrella that we have to work within, it's something that is in our organisation. But the idea is that there is always a part where youth and communities decide... so... first of all we have to be very careful when we go and talk to

communities, because we don't people to be like oh, you are the ones who are coming to talk about women's rights, and then to ruin our women, and stuff like that. So, that's why we work through local partners, who already know the communities. And who already ehh... are trusted by the communities."

Det finns flera aspekter i det Rania säger som kan ses som viktiga i det arbete som görs för kvinnors situation i Jordanien. Rania visar på en medvetenhet om det motstånd som arbetet med att sprida kunskap om kvinnors rättigheter riskerar att mötas av. För att inte riskera att uppfattas som någonting främmande eller hotande lyfter Rania vikten av lokal förankring, delaktighet och förtroende. Detta slår an till hur Mohanty (2003) lyfter behovet av att feminismen avkolonialiseras, genom att se till historia och kontext. Det motstånd som Rania och hennes kollegor försöker förebygga kan också ses som en bekräftelse på att frågan om kvinnors rättigheter inte ägs av medborgarna utan har blivit begränsad till att handla om rättigheter utifrån internationella konventioner (Zaatari, 2014). Genom att lokalt förankra, skapa delaktighet och arbeta genom förtroende visar Rania på hur de kan skapa förutsättningar för att kvinnors rättigheter kontextualiseras och därmed når ut till medborgarna. På så sätt möjliggörs den tillgänglighet som den arabiska feminismen efterfrågar och medborgarna får större del i kvinnorättsrörelsen.

6.2 Kvinnorättsarbetare beskriver kvinnors situation i Jordanien

För att ge en bild av kvinnors situation i Jordanien vill vi börja med att presentera vad vår valda tidigare forskning säger om den lagstiftning som berör kvinnans roll i det Jordanska samhället, och informanternas kommentarer på dessa. Vi kommer även presentera hur informanterna menar att lagstiftning och rättigheter påverkas av att staten är muslimsk, och att religion står över lagen.

6.2.1 Lagstiftning

Jordaniens familjelagstiftning är baserad på Sharia och innefattar reglering av äktenskap, skilsmässa, försörjning, arv och vårdnad av barn. Den traditionella islamiska familjelagstiftningen grundar sig i att makar är jämbördiga och

innefattar skyldigheter och rättigheter för båda parter (Moghadam 2008). Trots det verkar inte lagstiftningen leda till att kvinnor och män har samma förutsättningar i det Jordanska samhället. I tidigare presentation av forskning och kunskapsläge nämner vi att kvinnorättsrörelsen sedan 90-talet har arbetat aktivt för kvinnors situation i landet, och fått ökat regeringsstöd för kvinnors civila och politiska rättigheter, däribland ratificering av CEDAW och krav på inkvotering av kvinnor i beslutsfattande organ (Alatiya & Barari 2010). Exempelvis har kvinnor i Jordanien sedan 2009 enligt lag rätt till frihet att röra sig fritt, exempelvis resa och själv välja var hon ska bo, efter krav från samarbetande kvinnorättsorganisationer (ibid). De förändringar som utvecklingen av feminism och kvinnorättsarbete har medfört är dock enligt Moghadam (2008) begränsade. Hon menar att det största hindret är den rådande ojämställdheten mellan könen.

Vår informant Joseph menar exempelvis att det finns flera juridiska och samhällseliga aspekter som förhindrar kvinnor att arbeta, även om den lagliga rätten till arbete finns. Han lyfter att det inte handlar om bristande lagstiftning utan att redan existerande lagar inte implementeras. Som exempel på lagar som inte efterföljs tar han lagen om minimilön, och att arbetsgivare därför kommer undan med att betala kvinnor mindre. En annan aspekt han lyfter som betydelsefull för kvinnors arbetssituation är att det saknas tillräckligt med kollektivtrafik som är säkra för kvinnor att använda.

Flera av informanterna menar att kvinnor har bristande kunskap om sina rättigheter, såsom exempelvis rätten att själv besluta var hon vill bo eller rätt till utbildning. Konsekvensen av detta blir en bristande möjlighet att ta del av de rättigheter som finns lagstadgade. Aspekter som i intervjuerna framträder som påverkande faktorer till detta är patriarkala strukturer, praktiska förutsättningar för kvinnor att välja annorlunda (exempelvis ekonomiska förutsättningar) samt tillgång till information. Ahmed ger ett exempel:

“[...] early marriage, it's illegal but it is not enforced. Because there's certain cultural issues that get in the way and obviously when a girl is married when she is 14 or 15 or 16, she doesn't understand her full rights.”

Ahmed uppger att kulturella frågor står i vägen för lagstiftningen. Roald (2009) menar att de patriarkala samhällsstrukturerna hindrar kvinnors rättigheter, i likhet med vad informanterna uppger. Vidare instämmer Roald i att kvinnor saknar kunskap om sina rättigheter, och att få vet vad CEDAW är. Därmed gör vi antagandet att de två mest framträdande faktorer som påverkar att lagstiftningen inte följs kan tänkas vara kombinationen av en bristande kunskap om de rättigheter kvinnorna har och kulturell påverkan, alltså den patriarkala samhällsstrukturen. Vi diskuterar patriarkala strukturer vidare under 6.2.3.

Flera informanter lyfter dock att de upplever att utbildning om kvinnors situation och rättigheter växer och att de idag kan se hur det har fått positiva följder för kvinnor och män de möter i sitt arbete. Utbildning har enligt informanterna bidragit till att synliggöra och möjliggöra andra synsätt och val utifrån kvinnans situation. En kan dock fråga sig hur stor roll ökad kunskap om dessa rättigheter skulle spela om del av huvudfrågan trots allt är den patriarkala strukturen som präglar samhället. Joseph berättar:

“In many cases society expects girls as old as 14, and that's considered very old in some cases, to stay at home and help the family. They shouldn't continue their education. So even if she knows that she has the right to continue her education she can't access it because the society around her doesn't give her the ... opportunity to get her rights.”

Även om unga tjejer vet att de har rätt till fortsatt skolgång så lyfter Joseph att de inte alltid kan ta del av den rätten, då traditionen omkring henne inte ger möjlighet till detta. Vi utläser att det finns en förväntan från samhället om vilka livsval tjejer förväntas göra. Med detta sagt bör också nämnas att flera informanter berättar att många kvinnor i Jordanien studerar vidare på högre utbildning, om inte familjen hindrar henne, vilket vidare tas upp under 6.2.4.

Hamadeh (2014) skriver att den arabiska feminismens främsta kamp handlar om kvinnan i familjen snarare än en kamp om samhällsliga rättigheter såsom rätten

till utbildning och arbete. Både Ahmeds exempel om bortgifte av flickor som inte har full insikt i sina rättigheter och Josephs exempel om flickor som trots medvetenhet om sina samhällsliga rättigheter inte alltid kan ta del av dem går väl i linje med Hamadehs analys, i den mån att lagstiftade rättigheter finns, men begränsas av familjen. Samtidigt framkommer i båda citaten att kulturella samhällsaspekter påverkar implementering av lagstiftningen. En kan därmed fråga sig om familjen i sig eller kulturella förväntningar från samhället är främsta orsaken till den bristande kunskapen om rättigheter och implementering av lagstiftning.

Kritik mot den arabiska feminismen hävdar att den inte har lyckats göra sig tillgänglig och etablerad hos medborgarna i de arabiska staterna, utan begränsats till forskare och övre klasser, och utan framgång i att nå förändring på kulturell och politisk nivå (Elsadda 2014). Detta tycks bekräftat av informanternas upplevelse av kvinnors bristande kunskap om sina rättigheter. Men utifrån citaten verkar inte kunskap alltid vara tillräckligt för att förändra situationen, då samhällets förväntningar väger tungt. Där den arabiska feminismen brister i framgång menar vi att den islamiska feminismen erbjuder en alternativ möjlighet till dialog, då den utgår från islam i ett land där staten är muslimsk. Den islamiska feminismen vill förutom att synliggöra kvinnors situation även skapa alternativ och reformer som fortfarande är inom ramen för islam, där rättvisa och respekt för varje människa sätts främst både i det offentliga och det privata (Abou-Bakr 2014). Därmed går vi vidare till att diskutera religionens påverkan på kvinnors rättigheter i Jordanien.

6.2.2 Religion

En förklaring på kvinnors bristande kunskap om sina rättigheter som framkommer är att de uppfostras i värden grundade i religion. Att kvinnor uppfostras till övertygelsen att hennes rättigheter inte är förenliga med landets religion. Flera informanter tar upp att religion spelar roll för attityder kring kvinnors rättigheter. Maryam berättar om religionens roll i frågan:

"And this is the important thing... most of the women's issues that is violated in Jordan, whether violated because of legislation or

because of social norms, is related in a way to religious perspectives... which makes it more untouchable."

Enligt Rola el-Husseini (2015) är det genom islamisk feminism möjligt att förena kvinnors rättigheter och religion. Det är nödvändigt, då de förändringar som de senaste tjugo åren skett i Jordanien gällande kvinnors rättigheter har triggat spänningar mellan kvinnorrörelsen och islamister i landet (Alatiya & Barari 2010). Den islamiska feminismen kan med hjälp av nya tolkningar av de islamiska texterna ses som ett verktyg för att göra kvinnors rättigheter i förhållande till religion mer "touchable". Enligt våra informanter ställs religionen över lagstiftningen, och att tala om kvinnors rättigheter som något separerat från religion förlorar därför sin mening. Det skulle kunna ses som ett argument för att den arabiska feminismen inte är tillräcklig eller fullt ut har möjlighet att skapa förändring, och att det alltså finns behov av en islamisk feminism. Oavsett debatten kring om en islamisk feminism kan existera har den förmåga till att skapa religiöst grundade argument som kan bli viktiga för att förstå och förändra kvinnors situation i en muslimsk kontext. Detta blir extra relevant då majoriteten av informanterna menar att det faktum att Jordaniens styre är baserat på islam har stor påverkan på synen av kvinnors situation och kvinnors rättigheter. Att Maryam i citatet ovan säger att de flesta kränkningar som sker mot kvinnors rättigheter i någon mån är kopplad till religion vittnar om en bekräftelse på den diskriminering den islamistiska feminismen vill påvisa. Som beskrivits tidigare syftar den islamiska feminismen till att skapa alternativ och reformer för att förändra situationen för muslimska kvinnor, genom fokus på det islamiska budskapet om rättvisa och respekt för varje människa, och därmed likställa man och kvinna (Abou-Bakr 2014). I och med detta öppnas potentiellt ett nytt sätt att bemöta de problem som våra informanter presenterar, då det innebär en möjlighet att bemöta religiöst relaterade situationer med religiöst relaterade argument.

6.2.3 Patriarkala strukturer

Som nämnt uppger flera informanter att de i samtal med både kvinnor och män, både i jobbet och privat, ofta möter en okunskap kring och förnekande av kvinnors situation. De menar att det råder en uppfattning att kvinnor mer än tidigare har rätt att fatta egna beslut och leva självständigt. Samtliga av våra

informeranter visar dock på att kvinnors situation i Jordanien är mer komplex än så. En viktig faktor som alla informanterna är överens om är att samhället vilar på en patriarkal struktur som ger män och kvinnor olika rättigheter och möjligheter. Rania sammanfattar sin upplevelse av den patriarkala strukturen i samhället:

"I've always felt since I was a child that there is injustice, in like when it comes to men and women. And I always hated the idea that, eeh, how communities sees us as eeh, incomplete human beings, where we have to be dependent on eeh, we need a husband or a father. And then we are dependent on them."

Att kvinnor, enligt Rantias uttalande, inte ses som fullständiga individer utan en man att tillhöra får konsekvenser för kvinnor som väljer, eller önskar välja, att skilja sig eller fatta beslut som faller utanför samhällets normer. Flera informanter menar att kvinnor som fattar normbrytande beslut fördöms av samhället (eng. the community) och tappar dess stöd. Informanterna möter kvinnor i destruktiva relationer som stannar kvar av rädsla för familjens reaktion, förlust av sina barn och samhällets bemötande. Beskrivningen av rädsla för familjens reaktion, förlust av barnen och samhällets bemötande som anledningar till att stanna i destruktiva relationer går väl i linje med de resultat Gharaibeh och Oweis (2009) studie visar kring vilka anledningar kvinnor i Jordanien har att stanna i våldsamma relationer. Som exempel berättar Rania att hon ofta möter män med uppfattningen att sexuella trakasserier är en konsekvens av hur en tjej klär sig, sminkar sig eller betar sig, och därmed skuldbelägger kvinnor för att de blir utsatta. Vi kan göra en jämförelse med Haj-Yahias (2005) slutsats att en hög andel män i Jordanien tenderar att rättfärdiga våld i hemmet, beskylla hustrun för våld riktat mot henne och instämma i uppfattningen att kvinnor gynnas av att bli slagna.

Här finns en framträdande tendens att skuldbelägga kvinnor för negativa situationer de utsatt för. Ett rättfärdigande av att utsätta kvinnor för en destruktiv miljö, i kombination med ett skuldbeläggande och bristande stöttning från samhället om hon väljer att lämna en destruktiv hemmiljö. Roald (2009) menar att de patriarkala samhällsstrukturerna är det största hindret för kvinnors rättigheter i Jordanien. Dessa patriarkala hinder antyds i Rantias citatet ovan; samhällets

tendens att se kvinnor i relation till den man hon "tillhör" innebär bristande möjligheter för kvinnor att fatta självständiga beslut. Den arabiska feminismen har sin grund i tanken att det patriarkala systemet resulterar i en brist på jämlikhet där den arabiska kvinnan begränsas till hemmet och familjen, samt förväntan att denna situation kan förändras (al-Ghanim 2014). Men den anses inte ha lyckats göra sig tillgänglig och etablera sig hos medborgarna utan begränsad till feministiska forskare och kvinnor i övre klasser. Vissa forskare menar att det beror på de termer som används inom feminismen, och som springer ut västvärlden. Den måste istället finna ett språk och vägar att nå ut till fler (Elsadda 2014). Ababneh (2016) lyfter i sin studie om daglönearbetare i Jordanien hur rörelsen tog hänsyn till kvinnors familjesituation och anpassade sig efter kvinnornas vardag. Ababneh lyfter att DWLM istället för att direkt motarbeta de patriarkala strukturerna arbetade genom de patriarkala strukturerna för att förändra dem. Detta sätt att förhålla sig till de rådande strukturerna för att förändra dem skulle kunna vara vad den arabiska feminismen behöver anamma för att nå ut till större massor. Som Hamadeh (2014) skriver handlar den arabiska feminismens kamp främst om kvinnan i familjen, vilket vi nu går närmare in på.

6.2.4 Kvinnans position i familjen

Något som återkommer i alla våra intervjuer är att beslut om kvinnans liv tycks vara en familjeangelägenhet, med utgångspunkt i tydligt uppdelade könsroller. Om, hur och var kvinnan vill arbeta eller om och med vem hon vill leva tillsammans med lyfts av våra informanter fram som situationer som kräver familjens godkännande. Enligt Rania som arbetar med unga tjejer finns det en skillnad i hur tjejer och killar uppfostras:

"I can say that many of them [kvinnorna] are restricted socially, of course by their either parents, husbands, even fiancés, eeh... Our adults and girls in [namn på samhälle], they talk about how they think it's unfair, because just for being girls they have to clean the house, they have to act in a certain way... Eeh, they spend their vacation helping their mothers, like they don't do fun activities like their brothers or male cousins."

I citatet utläser vi att Rania i sitt arbete möter en medvetenhet hos unga tjejer och kvinnor om att de utifrån kön har olika förväntningar på sig vilket leder till att de uppfostras olika. Rania uppger att många av kvinnorna hon möter är socialt begränsade, både av föräldrar och partner, vilket antyder att den begränsade situationen för kvinnor pågår hela livet. Detta får inverkan på exempelvis möjlighet till utbildning och arbete.

Som ovan nämnt studerar många kvinnor i Jordanien på universitet. Steget från utbildning till arbete är dock inte självklart. Flera informanter uppger att det går fler kvinnliga studenter på universitetet än manliga, men ute i arbetslivet är kvinnor istället tydligt underrepresenterade. Här menar flera informanter att familjen, och framför allt män i familjen, har stort inflytande på kvinnors beslut och är orsaken till kvinnors låga deltagande i arbetslivet. Ahmed berättar:

"They [families] allow her to get a university degree, in some cases they allow her to work for a couple of years, just so that she can do something until she finds a husband. But once she finds a husband ... then the husband can decide. He has the absolute right, can she continue working or not. Because in Jordan, the way that marriage works is that ... for girls you go from your father's house to your husband's house. You're not really a full person in that sense, a full autonomy."

I likhet med Ahmeds uttalande visar Gharaibeh och Oweis (2009) studie att kvinnor i Jordanien ofta är ekonomiskt beroende av sina män, och inte tillåts arbeta utanför hemmet. Detta trots att fler kvinnor än män är universitetsutbildade, och lagstiftning för att underlätta kvinnors arbetsmöjlighet finns, om än sparsamt implementerade. al-Ghanim (2014) skriver att den arabiska feminismen har sin grund i den brist på jämlikhet som det patriarkala systemet resulterar i, där den arabiska kvinnans frihet begränsas till familjen. Informanterna vittnar om att männen i familjen har stort inflytande på kvinnors beslut, och att familjens makt att besluta är en viktig aspekt för en kvinnas möjlighet att delta på

arbetsmarknaden, och bekräftar därmed den patriarkala strukturens inverkan på kvinnors liv.

Informanterna betonar dock att det finns fler än en typ av man. De berättar om män som låter/uppmuntrar sina döttrar, hustrur eller systrar att arbeta, vilket många av våra informanter själva är exempel på. Att informanterna lyfter att det även finns män som låter/uppmuntrar sina döttrar, hustrur eller systrar att arbeta är visserligen positivt för framväxten av bättre förutsättningar för kvinnor, men det är fortfarande grundat på mannens tillåtelse. Då är vi tillbaka i frågan om kvinnans status i familjen. Därmed bekräftas, som Hamadeh (2014) skriver, att den arabiska feminismens kamp i första hand gäller kvinnors situation i familjen snarare än samhällsliga rättigheter. Vi vill påminna om att familjens makt att besluta bara är en av flera barriärer för kvinnan att arbeta. Som nämnts under 6.1 påverkas detta även av att flera juridiska och samhällsliga aspekter förhindrar kvinnor att arbeta, då existerande lagar inte implementeras.

6.3 Arbetets respons

En av delarna i våra intervjuer har berört informanternas upplevelse av respons deras arbete får. Intervjusamtalen har både rört respons från vänner och familj samt respons från de kvinnor och män de möter i sitt arbete. Nedan presenterar vi respons i form av olika typer av motstånd och stöd, både från människor de möter privat och professionellt.

6.3.1 Motstånd

När våra informanter berättar om motstånd de möter är det främst i förhållande till människor de möter utanför sitt dagliga arbete. Det gäller dels motstånd i form av ifrågasättande av kvinnors rättigheter. I samtalet om motstånd utmärker sig även religionens roll och motstånd mot de västerländska värderingar som kvinnorrättsarbetare uppfattas arbeta för.

Motstånd i form av ifrågasättande

Sex av våra informanter uppger att de på olika sätt har mötts av motstånd från familj och vänner för att de valt att arbeta med kvinnors rättigheter. Maryam är

utbildad ingenjör. Hon uppger att hon privat möter ett ifrågasättande av det arbete hon istället valt att ägna sig åt:

“Why not working as an engineer. You are an engineer [...] Why are you working in this field? What are you doing for women?”

Att Maryam möter frågor om varför hon inte arbetar med det som hon utbildats i kanske inte bör ses som anmärkningsvärt. Citatet visar dock även på ifrågasättande av det arbetsfält hon valt istället. Likaså visar det på att människor i hennes omgivning ifrågasätter vad som behöver göras för kvinnor. Rania berättar om liknande ifrågasättande på universitetet där hon studerar engelska parallellt med sitt arbete. Hon berättar att hon har två professorer som stöttat henne, men att hon i övrigt möter motstånd från både professorer och studenter:

“So at the university, it was for example challenging when I tell people that I work on women's rights. My professors for example. The students. [...] I talk about gender and sex, what is the difference and gender roles and how it is... eeh, how it affects our lives. So, most of the time people would be like eeh... they would be against me, students eeh... they be like, so eeh, what else do you need like, we already, you already have your job, you already study, what else do you need.”

Rania uttrycker att hon upplever det utmanande att vara öppen med vad hon arbetar med på universitet. Andra studenter ifrågasätter att kvinnor behöver ökade rättigheter. Attityden hon möter är att kvinnor redan har vad de behöver. Vi menar att detta går samman med hur kvinnorrättsfrågan i Jordanien har växt fram och vem som blev ägare av frågan. Zayad al-Oriami (2014) skriver att kvinnorrättsfrågan i den arabiska regionen till stor del ägs av staten då man i samband med att självständighet uppnåddes gav kvinnor rätt till utbildning och offentligt arbete i utformningen av den nya statsbildningen. Staterna presenterade sig då både för medborgarna och omvärlden som progressiva och jämställdhetsfrämjande. Hatem (2014) menar att detta resulterade i att staten fick

kontroll över jämställdhetsfrågan och använde sig av den för att vinna erkännande för sitt styre och inte för att erkänna kvinnors rättigheter. När informanterna bemöts av kritiska frågor kring vad mer kvinnor vill ha då de redan har rätt till skola, arbete och eget beslutsfattande kan man ana att en klyfta uppstått mellan de officiella rättigheterna kvinnor har, och uppfattningen av hur dessa implementeras. De kritiska rösterna utgår ifrån de officiella rättigheterna, medan informanterna utgår ifrån hur dessa faktiskt implementeras.

Att en av våra informanter möter dessa attityder även från professorer på universitetet blir intressant i ljuset av att Elsadda (2014) skriver att den arabiska feminismen ej lyckats göra sig tillgänglig hos medborgarna, utan begränsats till feministiska forskare och kvinnor i övre klasser. Rania's upplevelse bekräftar detta, då både studenter och akademiker ifrågasätter hennes feministiska åsikter. Behovet av ökad medvetenhet i frågor kring feminism och kvinnors rättigheter gäller alltså förutom den generella medborgaren även den akademiska yrkesgruppen.

Motstånd i relation till religion och västernisering

När våra informanter berättar om motstånd de möter återkommer religion och västerländska värderingar som viktiga aspekter. Fatima beskriver att hennes bror emellanåt varnar henne för att ställa sig ” in the middle of war between men and women, between husband and wife”, utan sköta sig själv och tänka på sin säkerhet. En av våra andra informanter, Leila, beskriver att både män och kvinnor ibland ser henne som extremist då hon ifrågasätter kvinnors situation i landet. Hon berättar vidare (tolk översätter):

“They consider her to be like eeh...Yeah, bringing foreign culture to our country, or... And these ideas are destroying the family structure within Jordan. And it's threatening for the male authority within Jordan.”

Som Leila säger är en aspekt av motståndet uppfattningen att kvinnorättsarbetarna medför utländska influenser till landet, vilka man menar kan förstöra Jordaniens familjestruktur. Vissa forskare menar att det motstånd mot feminism som finns i

regionen grundar sig i att termer som används inom feminism är sprungna ut västvärlden, och att användande av dessa av vissa anses vara en form av intellektuell kolonialism (Elsadda 2014). Även om motståndet som presenteras av informanterna inte aktivt talar om intellektuell kolonialism så vittnar det om ett motstånd mot idéer sprungna ur västvärlden. Återigen finns anledning att uppmärksamma Elsaddas uppmaning (2014) att finna ett språk som når ut till den stora massan i regionen, och komma ifrån den ofta förekommande uppfattningen att feminismen är västerniserande och anti-religiös (Zaataris 2014).

Att Fatima emellanåt uppmanas att som professionell vara försiktig med att gå emellan man och hustru visar på att familjeangelägenheter ej är lätta att röra vid. Även om informanternas arbete rör mycket mer än våld i nära relationer så syns ovan en liknande tendens som i Haj-Yahias studie (2005) om våld i hemmet. Det anses snarare vara en familjeangelägenhet än ett problem för samhället att hantera och något som organisationerna inte bör lägga sig i. I citatet av Leila ovan synliggörs också uppfattningen att frågan om kvinnors rättigheter utmanar den jordanska mannens auktoritet något som vi belyst närmare i kapitel 6.2.3

Flera informanter är överens om att religion är en bidragande faktor till motstånd de möter. De menar också att frågor som kopplas till religion blir svårare att prata om. Aisha berättar:

“And it’s not easy to change. Cause when you relate, when you relate the rights with the religious or like something holy, like people they cannot change the Koran for example or the Bible, they cannot change these books so they ... so it’s not easy for us to ... like you know propose changes on the thing that is related to the holy books.”

Enligt Aisha är det svårt att förändra uppfattningar grundade i religion då man inte kan förändra något som anses heligt, som Koranen eller Bibeln. Hatem (2014) menar att det länge har sagts att islam är oförenligt med feminism och kvinnlig frigörelse. Hon menar dock att det är precis vad den islamiska feminismen vill ifrågasätta. Den islamiska feminismen vill visa på en möjlighet att göra det genom

omtolkningar av de islamiska textkällorna och att sätta det islamiska budskapet om rättvisa och respekt för individer främst. Genom att tolka de islamiska textkällorna på det sättet kan en möjliggöra argument för att likställa mannen och kvinnan, med grund i Koranen (Abou-Bakr 2014). Det är alltså inte en fråga om att direkt förändra Koranen, utan att omtolka budskapet. Detta är något som el-Husseini (2015) menar redan görs, när hon i sin artikel belyser hur forskare och aktivister inom den islamiska feminismen utmanar de tolkningar som existerar.

6.3.2 Stöd

När informanterna pratar om stöd och uppmuntran de möter i arbetet så kretsar den uppmuntrande responsen framför allt kring bemötande från kvinnor. Det blir extra tydligt i intervjuerna med informanterna som jobbar med direkt stöd till kvinnor. Aisha berättar om möjligheten för dem att ge kvinnor som de kommer i kontakt med en säker plats, där de kan öppna upp sig och prata om sin situation:

“So people come [to the centres] because they trust them. [...] it is trusted place here. Everyone come because they feel safe here.”

Flera av våra informanter vittnar om det som Aisha säger. I det direkta stödet till kvinnor skapas det trygga platser för kvinnor och relationer som främjar förtroendet för kvinnorrättsarbetare. Liksom kvinnorna i Ababnehs (2016) studie behöver kvinnorna som våra informanter möter i det direkta arbete ej ta ställning till någon ideologi eller kvinnorrättsfrågor i stort. Arbetet utgår från kvinnornas vardag och enskilda situation, vilket kan vara en bidragande orsak till det stöd som uttrycks.

Majoriteten av våra informanter känner sig fria att prata med familj och vänner om det de arbetar med, och även om de inte alltid får stöd i sak berättar många av dem att de möter stöd och uppmuntran från människor i deras privata sfär. Fatima berättar att hon får speciellt mycket stöd och uppmuntran från sin man. Han ger henne dagligen uppmuntran att arbeta för att fler kvinnor ska kunna få det hon redan har, frihet att välja hur hon vill leva. Fatima berättar vidare att hon har vänner som uppskattar hennes arbete mycket, och stöttar henne att fortsätta. Med dessa vänner kan hon bolla idéer för “counseling groups” eller ärenden på jobbet.

Hon beskriver att detta är viktigt för henne, eftersom det ibland är svårt att stänga av tankar på jobbet när hon går hem.

Även Nadia beskriver att hon har ett viktigt stöd i sin familj. Hon berättar att hon kommer från en välutbildad och progressiv familj, och att det är tack vare inspiration under uppväxten som hon arbetar med kvinnors rättigheter. Hon lyfter framförallt sin morfar som en viktig del i familjens progressiva inställning till kvinnors rättigheter:

“[...] in our family eeh, we eeh are well educated... We have had a grandfather who fought the fight for us. [...] my grandpa invested in his eight daughters, he had four boys... for him the women had the equal opportunities, they travelled, they studied, stayed out late at night studying with their friends, went out, brought friends to the house... male friend. So he was really advanced!”

I både Fatimas och Nadias beskrivningar av stöd lyfts män fram som centrala och viktiga. Nadia menar att hennes morfars uppfostran av sina döttrar har påverkat hela familjens inställning till kvinnors rättigheter och inställningen till att hon arbetar med det. Det som Nadia säger visar dock på mannens avgörande makt i familjen men att i hennes fall har det varit till kvinnornas fördel - de har som tjejer getts lika stor frihet som killarna. Den inställning som hennes morfar har haft till kvinnors rättigheter har skapat förutsättningar för det liv hon lever idag. I förhållande till den arabiska feminismen bekräftar Nadias berättelse att kampen för kvinnors rättigheter i första hand ej handlar om publika rättigheter utan om vem kvinnan tillåts vara i familjen (Hamadeh, 2014). Vem kvinnan tillåts vara, både i familjen och i samhället, görs på så sätt beroende av vem mannen i familjen ger henne frihet till att vara. Detsamma gäller Fatimas situation då hennes man visar ett stort stöd till det hon gör. En kan ställa sig frågan om hon hade kunnat arbeta med det hon gör om hennes man hade visat en annan attityd till kvinnorättsarbetet.

6.3.3 När attityder förändras

När våra informanter berättar om respons de möter som kvinnorrättsarbetare framkommer det att det ej är ovanligt att attityder förändras. De har både i privata som professionella relationer upplevt hur motstånd övergått till stöd.

Samina betonar vikten av att tro på sin sak och våga ta diskussionen vid ifrågasättande, för att förändra attityder hos människor i sin närhet. Samina (tolk översätter):

“At the beginning some people ... some women told her that it is ... it doesn't have a point, you doing nothing, there is no rights for women [...] But now it's all different. ... she has never been silent if someone criticized her work [...] At the beginning they would tell her about it is not like our religion and it is not in the Koran, it is not in our traditions, but it took her three months to convince them that it is something that we all should believe in, and it's the right thing. ... she says if you believe in this you can convince people that it is right and it doesn't have a problem to defend women's rights.”

Samina berättar om hur kvinnor i hennes privata sfär i början var skeptiska till att hon arbetade med kvinnors rättigheter men att hon idag möter uppskattning från dem. Samina menar att nyckeln är att tro på det man kämpar för och att visa på hur kampen för kvinnors rättigheter ej behöver innebära konflikt med andra värderingar. Detta går i linje med den islamiska feminismens mål, att visa på hur religion och kvinnors rättigheter kan förenas (Grami 2014). Samina blir ett faktiskt exempel på att det är möjligt att påverka attityder genom samtal om kvinnors rättigheter i relation till religion.

Att kunskapsfrämjande är viktigt för förändrade attityder instämmer samtliga informanterna i och Hannan beskriver det som en snöbollseffekt att börja utbilda kvinnor (tolk översätter):

“ [...] she says in this area people started to know what’s their rights, eeh, women started to talk about their rights and eeh, talk to her, to their husbands about it and eeh, many husbands are convinced and respect eeh their rights.”

Utifrån det Hannan säger blir kunskapsspridning genom relationer central. Genom relationer sprids kunskapen bland medborgarna. Detta blir intressant utifrån den arabiska feminismens utmaning i att spridas bortom överklass och akademi (Elsadda 2014). Relationsbyggande kan vara en nyckel för att möjliggöra denna spridning då Hannans citat vittnar om en snöbollseffekt.

Flera av våra informanter ser dock en viss förändring i attityd hos den yngre generationen. De beskriver den yngre generationen som mer intresserade i frågan om kvinnors situation. Anledningen beskrivs delvis vara officiella och inofficiella medier, exempelvis relaterat till ökad tillgång till internet, som börjat uppmärksamma frågor som barnäktenskap, våld mot kvinnor i hemmet och i det offentliga. Kvinnor börjar få bättre tillgång till information om hur och var de kan söka stöd. För gemensamt i det som våra informanter lyfter fram som anledning till att attityder förändrats är kunskap. I Haj-Yahias studie (2005) är åldern en aspekt som påverkar attityden till våld i nära relationer - där äldre män har en större acceptans för det. Hur våra informanter lyfter att den yngre generationen har andra attityder och större medvetenhet visar på en förändring. Den arabiska feminismen kämpar för att bli tillgänglig och etablera sig hos medborgarna och inte endast begränsas till den intellektuella eliten där ett stort hinder anses vara språket och kontextualiseringen av vad den arabiska feminismen innebär (Elsadda, 2014). Att våra informanter ser att kunskapsfrämjande arbete leder till förändring kan ses som en bekräftelse på att om den arabiska feminismen genom språk görs mer tillgänglig, skapas det delaktighet som leder till förändring av attityder. Informanternas upplevelse av att unga idag har ökad kunskap vittnar om att medvetenhet om kvinnors situation har nått bortom feministiska forskare och kvinnor i övre samhällsklasser.

7. Avslutande diskussion

Syftet med vår studie har varit att undersöka hur arbetet för kvinnors rättigheter i Jordanien kan se ut och vilken respons kvinnorrättsarbetare vi mött upplever att deras arbete får, samt hur kvinnorrättsarbetarna upplever kvinnors situation. Vi vill här med utgångspunkt i våra frågeställningar sammanfatta våra slutsatser och vidare besvara våra frågeställningar.

7.1 Slutsatser

1. Hur framträder kvinnors situation i Jordanien utifrån samtal med kvinnorrättsarbetare?

Fyra övergripande aspekter framkommer i empirin. i) Bristande implementeringar av lagstiftning som rör kvinnors rättigheter, ii) religionen är i praktiken överordnad lagstiftningen, iii) patriarkala strukturer och samhällets förväntningar påverkar kvinnors möjlighet att ta del av sina rättigheter, iv) kvinnans roll i familjen cementerar hennes möjlighet att fatta egna beslut. Dessa aspekter är tätt sammanflätade, men vi uppfattar dem samtidigt som fyra tydliga teman.

Sedan 90-talet har kvinnorrörelsens framväxt bidragit till att stärka kvinnors civila och politiska rättigheter i Jordanien. Trots det verkar inte lagstiftningen leda till att kvinnor och män har samma förutsättningar i det Jordanska samhället. Det främsta hindret tycks inte vara bristande lagstiftning utan att existerande lagar inte implementeras.

Flera av informanterna menar att kvinnor har bristande kunskap om sina rättigheter, såsom exempelvis rätten att själv besluta var hon vill bo eller rätt till utbildning. Konsekvensen av detta blir en bristande möjlighet att ta del av de rättigheter som finns lagstadgade. Vi drar slutsatsen att de två mest framträdande faktorer som påverkar att lagstiftningen inte följs kan tänkas vara kombinationen av en bristande kunskap om de rättigheter kvinnorna har och kulturell påverkan, alltså den patriarkala samhällsstrukturen och religionen, som ger män och kvinnor olika rättigheter och möjligheter. Enligt våra informanter ställs religionen över lagstiftningen, och att tala om kvinnors rättigheter som något separerat från religion förlorar därför sin mening. De menar att kvinnor uppfostras till

övertygelsen att hennes rättigheter inte är förenliga med landets religion. Flera informanter lyfter dock att de upplever att utbildning om kvinnors situation och rättigheter växer och att det har fått positiva följder för kvinnor och män de möter i sitt arbete. Vi fråga oss dock hur stor roll ökad kunskap om dessa rättigheter skulle spela om del av huvudfrågan trots allt är den patriarkala strukturen och religionen som präglar samhället.

Kvinnor ses enligt empirin inte som fullständiga individer utan en man att tillhöra, vilket innebär bristande möjligheter för kvinnor att fatta självständiga beslut. I relation till detta finns en framträdande tendens att skuldbelägga kvinnor för negativa situationer de utsatt för. Det framkommer även att beslut om kvinnans liv tycks vara en familjeangelägenhet, med utgångspunkt i tydligt uppdelade könsroller. En informant uppger att många av kvinnorna hon möter är socialt begränsade både av föräldrar och partner, vilket antyder att den begränsade situationen för kvinnor pågår hela livet. Detta påverkar exempelvis möjligheten att ta steget från utbildning till arbete trots att många kvinnor i Jordanien har universitetsutbildning. Informanterna lyfter att det även finns män som låter/uppmuntrar sina döttrar, hustrur eller systrar att arbeta. Vi menar att detta visserligen är positivt för framväxten av bättre förutsättningar för kvinnor, men det är fortfarande grundat på mannens tillåtelse.

2. Hur arbetar våra informanternas organisationer för kvinnors rättigheter i Jordanien? På vilket sätt involverar kvinnorrättsarbetare män i sitt arbete?

I vår analys framkommer ett par arbetssätt som genomsyrar organisationernas arbete. Gemensamt för samtliga organisationer är att de på olika vis arbetar kunskapsfrämjande med syftet att öka kunskap och medvetenhet om kvinnors situation och rättigheter. Flera av våra informanter poängterar vikten av att arbetet är lokalt förankrat, vilket möjliggör för kvinnorrättsarbetarna att vara mer lättillgängliga för medborgare i landet.

De av våra informanter som arbetar med direkt stöd till kvinnor lyfter vikten av att möta kvinnan i sitt sammanhang, vilket ofta innebär att se kvinnan utifrån familjen. Detta arbete innebär både stöd som ges på mottagningarna men även hembesök och uppsökande arbete. De organisationer som arbetar med direkt stöd

erbjuder psykosocialt- och juridiskt stöd till kvinnor och deras familjer, både individuellt och i grupp. Det framkommer även att organisationernas arbete vill ha sin utgångspunkt i kvinnans behov och önskemål. Våra informanter uttrycker att deras egna åsikter och värderingar därför får sättas i andrahand. Vi ser här att våra informanter ställs inför en avvägning i att stödja kvinnans vilja fullt ut och att också ifrågasätta och visa på alternativ. Vi har även kunnat identifiera att våra informanter upplever att arbete begränsas av beroendet av donatorer som sätter villkor och ramar för arbetets innehåll, form och längd. Våra informanter har även berättat att de på grund av motstånd mot kvinnorrättsarbete och feminism anpassar sitt arbete, inte minst när det gäller språk, och att arbetet behöver gå försiktigt fram. Lokal förankring, delaktighet och förtroende lyfts fram som värdefullt för att kunna bemöta denna utmaning i sitt arbete.

Vi kan konstatera att det finns enighet om att arbetet för kvinnors rättigheter även måste involvera män om förändringar ska bli långsiktiga och hållbara. Det framträder ett behov av att förmedla till män att arbete för kvinnors rättigheter inte strävar efter att motarbeta dem. Den metod som främst lyfts är kunskapsfrämjande möten (awareness raising sessions) för män, vari ämnen som maktförhållanden och jämställdhet lyfts. Dessa möten möjliggör även för kvinnorrättsarbetarna att ta del av männens inställning och åsikter kring kvinnors situation för att få ökad förståelse för hur män förhåller sig till frågorna.

De organisationer som erbjuder psykosocialt- och juridiskt stöd till kvinnor erbjuder även stöd för kvinnor ihop med deras familjer. Detta är ett sätt att involvera män som vi valt att inte fokusera på i analysen. Men vi vill konstatera att det är ett sätt för kvinnorrättsarbetarna att göra männen delaktiga i processen när en kvinna valt att söka hjälp av olika anledning. Då vår empiri inte möjliggör att vi fördjupar oss i vad detta på i praktiken innebär vill vi istället förespråka att vidare forskning kring denna typ av familjehandlande arbete i Jordanien.

3. Hur uppfattar kvinnorrättsarbetare stöd och motstånd i den respons de får utifrån sitt arbete?

Vi har informanternas svar identifierat att det motstånd de möter uttrycks i ett ifrågasättande av behovet av vidare arbete för kvinnors rättigheter. Informanterna möts av argument rörande att arbetet inte behövs då kvinnors rättigheter redan är lagstiftade. I empirin lyfts att de möter detta motstånd utanför sitt arbete, bland vänner och familj men också på institutioner såsom universitet. I deras beskrivning av motstånd synliggörs religion och västerländska värderingar som argument mot informanternas arbete. Det har likaså framkommit ett motstånd mot att arbetet utmanar samhällets patriarkala strukturer.

Stöd beskrivs av våra informanter utifrån förtroende de får av kvinnor de möter i sitt arbete och att familj och vänner stödjer dem i deras val av arbete. Vi förstår detta som att stödet grundar sig främst i förhållande till relationer och inte åsikter och värderingar. Informanterna vittnar även om att attityder förändras och att motstånd de mött har vänts till stöd. Vår slutsats är att den främsta anledningen till denna förändring av attityd och inställning till arbetet är det kunskapsfrämjande arbete som görs och att relation och förtroende är avgörande i arbetet.

7.2 Slutdiskussion

Denna studie har utifrån arabisk och islamisk feminism sökt förstå hur arbetet för kvinnors rättigheter i Jordanien kan se ut och vilken respons kvinnorrättsarbetare upplever att deras arbete får. Vår studie är omfattar tre stora huvudteman och öppnar upp för vidare fördjupning och forskning. Vi vill som avslutning diskutera och problematisera delar av våra slutsatser och vår studie i sin helhet.

Vi kan utifrån vår studie konstatera att kvinnorrättsarbete och feminism är starkt förknippat med västerländsk kultur. Arbetet med kvinnorrättsfrågor ses därför som ett hot mot både regionens kultur och religion. En kan ställa sig frågan om det är feminismens västerländska arv som skapar motstånd och inte jämställdhetsarbetet i sig självt.

Det arbete som pågår för att förändra kvinnors rättigheter utifrån lagstiftning lyfts av informanterna fram som ett viktigt och centralt arbete. Våra slutsatser visar dock på svårigheten att implementera lagstiftningen. I praktiken underställs lagstiftningen kulturella och religiösa aspekter. En kan reflektera över i vilken

mån kvinnorättsarbete i första hand bör arbeta med dessa aspekter för att skapa förutsättningar för att lagstiftningen ska börja efterlevas. Vi anser här att den arabiska och islamiska feminismen kan ha en viktig roll för detta arbete i framtiden och erbjuder förutsättningar att ge verktyg till kvinnorättsarbetare att ta sig an problemet. Genom omtolkning av de islamiska textkällorna erbjuder den islamiska feminismen dialog mellan muslimska medborgare/aktörer och kvinnorättsarbetare, vari det islamiska budskapet om rättvisa och respekt för varje människa sätts främst. Därigenom öppnas möjligheter för att bemöta kulturella och religiösa hinder för lagstiftning med religiöst grundade argument. Där den arabiska feminismens kamp för förändring ofta möts av motstånd utifrån att det är västerniserande eller anti-religiös kan den islamiska feminismen vara ett bättre alternativ i en stat som är muslimsk. Vår studie har dock synliggjort att de båda feminismerna står inför utmaningar för att kunna fungera som verktyg.

Den arabiska feminismen har i studien hjälpt oss synliggöra det rådande behovet av att kontextualisera frågan om kvinnors rättigheter. Informanter möter motstånd utifrån att deras arbete kopplas samman med västernisering och de anpassar därför sitt språk och hur de arbetar. Detta visar på att det finns ett behov av den arabiska och islamiska feminismen som ett verktyg för kvinnorättsarbetare. För att det ska ske i praktiken måste dock de båda feministiska skolorna ta sig utanför den intellektuella eliten och nå medborgarna. Vi ser att motstånd tenderar att vändas till stöd och förtroende för kvinnorättsarbetare i samband med ett relationsbaserat arbete. Det tycks därför gynnsamt att arbeta lokalt förankrat, då detta möjliggör att skapa relation med människor i den lokala kontexten. Möjligtvis har den arabiska feminismens strävan efter att göra sig mer tillgängligt och mobiliserat bland befolkningen en del att lära av kvinnorättsarbetarnas relationsbaserade arbete. Genom det kvinnorättsarbete som pågår kan kvinnors rättigheter än mer kontextualiseras och vidare identifiera hur den arabiska kontexten skiljer sig från den globala och västerländska.

Vi hade inte kunskap om den arabiska och islamiska feminismen när vi var i Jordanien och genomförde intervjuerna. I efterhand kan vi konstatera att det varit intressant att återvända till våra informanter och fråga vilka teoretiska grunder organisationerna arbetar utifrån och deras egna tankar om dessa två feministiska

skolor. I intervjuerna har vi ej heller gått närmare in på hur våra informanter definierar kvinnors rättigheter. Vi har under studiens process reflekterat kring definitionen av kvinnors rättigheter. Vad innebär det att förbättra och utveckla kvinnors rättigheter, innebär ökade rättigheter att kvinnors situation blir bättre - enligt vem? Vi ser i efterhand att detta är något vi gärna velat undersöka vidare. Därför föreslår vi att vidare forskning kring detta genomförs.

Denna studie har inte syftat till att analysera materialet utifrån ett maktperspektiv, även om detta är nära besläktat med både den postkoloniala och den feministiska teorin. Vi föreslår att framtida forskning gör en närmare analys av maktperspektiv på kvinnorätsfrågor och kvinnorätsarbete i Jordanien.

Litteratur- och källförteckning

Ababneh, S. (2016). Troubling the Political: Women in the Jordanian Day-Waged Labor Movement. *International Journal of Middle East Studies*, 48(1), 87-112.

Abou-Bakr, O. (2014). Trends and Directions in Contemporary Islamic Feminist Research. I J.S. Makdisi, N. Bayoumi & R.R. Sidawi (Red.), *Arab Feminisms: Gender and Equality in the Middle East*. (s. 333-343). London: I.B. Tauris.

Ahrne, G & Eriksson-Zetterquist, U. (2015). I Ahrne, G., & Svensson, P. (Red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber.

Alatiya, I & Bararis, H. (2010). Liberating Women with Islam? The Islamists and Women's Issues in Jordan. *Totalitarian Movements and Political Religions*, 11(3-4), 359-378.

Amnesty International (2018). *Amnesty International Report 2017/18*. London: Amnesty International Ltd.

Brinkmann, S & Kvale, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.

David, M & Sutton, C. (2016). *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.

Eduards, M. (u.å.) Me too-rörelsen. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2018-03-29 från <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/me-too-r%C3%B6relsen>

Elsadda, H. (2014). Gender Studies in the Arab World: Reflections and Questions on the Challenges of Discourses, Locations and History. I J.S. Makdisi, N. Bayoumi & R.R. Sidawi (Red.), *Arab Feminisms: Gender and Equality in the Middle East*. (s. 19-30). London: I.B. Tauris.

- al-Ghanim, K. (2014). The Intellectual Frameworks and Theoretical Limits of Arab Feminist Thought. I J.S. Makdisi, N. Bayoumi & R.R. Sidawi (Red.), *Arab Feminisms: Gender and Equality in the Middle East*. (s. 145-156). London: I.B. Tauris.
- Gharaibeh, M. & Oweis, A. (2009). Why Do Jordanian Women Stay in an Abusive Relationship: Implications for Health and Social Well-Being. *Journal of Nursing Scholarship*. 41(4), 376-384.
- Grami, A. (2014). Islamic Feminism: a New Feminist Movement or a Strategy by Women for Acquiring for Rights. I J.S. Makdisi, N. Bayoumi & R.R. Sidawi (Red.), *Arab Feminisms: Gender and Equality in the Middle East*. (s. 317-332). London: I.B. Tauris.
- Haj-Yahia, M. (2005). Can People's Patriarchal Ideology Predict their Beliefs about Wife Abuse? The Case of Jordanian Men. *Journal of Community Psychology*, 33(5), 545-567.
- Hamadeh, N. (2014). Recognition of difference: towards a more effective feminism. I J.S. Makdisi, N. Bayoumi & R.R. Sidawi (red.), *Arab feminisms: gender and equality in the Middle East*. (s. 31-40). London: I.B. Tauris.
- Hannam, J. (2013). *Feminism*. Lund: Studentlitteratur.
- Hatem, M. (2014). What do Women Want? A Critical Mapping of Future Directions for Arab Feminisms. I J.S. Makdisi, N. Bayoumi & R.R. Sidawi (Red.), *Arab feminisms: gender and equality in the Middle East*. (s. 3-18). London: I.B. Tauris.
- Hunnicut, G. (2009). Varieties of Patriarchy and Violence Against Women: Resurrecting "Patriarchy" as a Theoretical Tool. *Violence Against Women*, 15(5), 553-573.
- el-Husseini, R. (2016). Is Gender the Barrier to Democracy? Women, Islamism, and the "Arab Spring". *Contemporary Islam*, 10(1), 53-66.
- Husseini, R. (2010). Jordan. I S. Kelly & J. Breslin (Red.), *Women's Rights in the Middle East and North Africa: Progress amid Resistance* (s. 193-222). New York: Plymouth: Freedom House; Rowman & Littlefield.
- Järv, H., Eriksson, K. & Ek S.B. (u.å). Kultur. I Nationalencyklopedin. Hämtad 2018-09-23 från <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/kultur>

- Landguiden. (2016). *Jordanien*. Hämtad 2018-08-30 från <https://www.ui.se/landguiden/lander-och-omraden/asien/jordanien>
- Mattsson, T. (2010). *Intersektionalitet i socialt arbete*. Malmö: Gleerup.
- Moghadam, V. M. (2008). Feminism, Legal Reform and Women's Empowerment in the Middle East and North Africa. *International Social Science Journal*, 59(191) 9-16.
- Mohanty, C.T. (2007). *Feminism utan gränser : Avkoloniserad teori, praktiserad solidaritet*. Hägersten: Tankekraft.
- Mulinari, Diana & Paulina de los Reyes (2005), *Intersektionalitet - Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Malmö: Liber AB
- Namy, S., Carlson, C., O'Hara, K., Nakuti, J., Bukuluki, P., Lwanyaaga, J., . . . Michau, L. (2017). Towards a feminist understanding of intersecting violence against women and children in the family. *Social Science & Medicine*, 184, 40-48.
- Roald, A. S. (2009). Islamists in Jordan: Promoters of or Obstacles to Female Empowerment and Gender Equality? *Religion & Human Rights*, 4(1) 41-63.
- UN Women. (u.å.) *Kvinnokonventionen*. Hämtad 2018-09-10 från <http://www.unwomen.se/internationellt/styrdokument/#Kvinnokonventionen>
- Utrikesdepartementet. (2017). *Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Jordanien 2015- 2016*. Stockholm: Utrikesdepartementet.
- Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Hämtad 2018-09-11 från http://www.gu.se/digitalAssets/1268/1268494_forskningsetiska_principer_2002.pdf
- Wikström, H (2009). *Etnicitet*. Malmö: Liber AB.
- Zaatari, Z. (2014). From Women's Rights to Feminism: the Urgent Need for an Arab Feminist Renaissance. I J.S. Makdisi, N. Bayoumi & R.R. Sidawi (Red.), *Arab Feminisms: Gender and Equality in the Middle East*. (s. 54-65). London: I.B. Tauris.

Zayed al-Oraimi, S. (2014). Arab Feminism - Obstacles and Possibilities: an Analytical Study of the Women's Movement in the Arab World. I.J.S. Makdisi, N. Bayoumi & R.R. Sidawi (Red.), *Arab Feminisms: Gender and Equality in the Middle East*. (s. 132-144). London: I.B. Tauris.

Bilaga 1 - presentation av studiens informanter

1. *Joseph och Ahmed* arbetar som forskare. De tillhör en forskningsstiftelse med fokus på marginaliserade grupper i samhället, däribland kvinnor. Stiftelsens arbete syftar delvis till att genomföra forskningen för att sprida kunskap och synliggöra mänskliga rättigheter. Forskningen ska sedan också utmynna i olika typer av stödkampanjer och program för den beforskade gruppen.
2. *Leila* arbetar i en internationell organisation vars arbetet strävar efter att skapa en ökad medvetenhet och kunskap om kvinnors rättigheter. De arbetar bland annat på skolor för att öka kunskap om kvinnors rättigheter hos elever, lärare och föräldrar, samt erbjuder juridisk rådgivning för kvinnor exempelvis inför skilsmässa.
3. *Samina* arbetar på en lokalt belagd mottagning tillhörande en nationell organisation som arbetar med olika former av stöd till kvinnor och familjer. Den lokala mottagningen erbjuder psykosocialt- och juridiskt stöd till kvinnor och deras familjer både individuellt och i grupp.
4. *Hannan* arbetar på samma organisation och lokala mottagning som Samina, men hon jobbar som fältarbetare i närområdet. Hon arbetar uppsökande genom hembesök och att främja samverkan med lokala organisationer. Hon beskriver sitt arbete som en länk mellan organisationen och kvinnorna i samhället.
5. *Maryam och Aisha* arbetar i en nationell organisation som erbjuder psykosocialt- och juridiskt stöd till kvinnor och deras familjer, både individuellt och i grupp. Organisationen arbetar även med kvinnors situation på samhällsnivå genom opinionsbildning och aktivism. Genom att aktivt driva kvinnorätsrelaterade frågor har organisationen varit delaktiga i att arbetat för förändring av lagstiftningen till förmån för kvinnor och mänskliga rättigheter.
6. *Rania* arbetar i en större internationell organisation, med rötter i Skandinavien, som fungerar som stöd till lokala partners. Genom långsiktiga samarbeten arbetar organisationen för att stärka lokala projekt och initiativ för att stärka kvinnor.

Förutom fokus på kvinnors situation arbetar de för att nå och engagera unga i samhället, flickor såväl som pojkar. Genom lokalt anpassade projekt ges kvinnor och unga möjlighet till utbildning, volontärarbete och aktivism för att på så sätt uppmuntras till att aktivt delta i det lokala samhället.

7. *Fatima* arbetar på en liten lokal organisation med psykosocialt- och juridiskt stöd till kvinnor och deras familjer både individuellt och i grupp. De erbjuder även ett program som ger yrkesutbildning för att hjälpa kvinnor att komma ut i arbetslivet. Det gäller utbildning inom matlagning, frisör, hantverk och sömnad.

8. *Nadia* arbetar i en internationell organisation som arbetar med stöd till lokala partners. Organisationen har rötter i Skandinavien. Genom långsiktiga samarbeten jobbar Nadias organisation för att stärka lokala organisationer och nationella partnerorganisationer. De arbetar för kvinnors situation genom att finnas till som resurs för partnerorganisationer och stödja dem i arbetet för att skapa möjligheter till rättsliga reformer och upprätthålla dialogen om kvinnors situation med landets styrande vid liv.

Bilaga 2 - informationsbrev

UNIVERSITY OF GOTHENBURG

Letter of consent

We are two students, studying social work at the University of Gothenburg in Sweden. We are now writing our bachelor thesis regarding the women's right movement in Jordan. The aim of the thesis is to examine women's rights workers experience on how their work is received by women in Jordan. To reach this aim we want to interview people working with women's rights in Jordan.

The interviews and our thesis work will be based on Swedish guiding principles for research ethics, as follows:

Participation is voluntary and you can withdraw your participation at any time, even after the interview. If there are questions you don't want to answer this will be fully respected.

We highly value your confidentiality and you are guaranteed anonymity in the thesis. The interview will be recorded, with your approval. This recording will be erased after the thesis is finalized.

We guarantee that the information we get from your interview will only be used for our thesis.

The interview is the foundation of our bachelor thesis. We will write the thesis in Swedish but if you are interested we will be able to send you an abstract in English for you to take part of.

As student we have a supervisor from the university throughout our thesis process.
If you have further questions or thoughts to us or our supervisor, please don't
hesitate to contact us.

Thank you for your time!

Lisa Öhrlund and Sara Hector

E-mail: gushrlli@student.gu.se, gushectsa@student.gu.se

Therése Wissö, Supervisor

Senior Lecturer in Social Work

University of Gothenburg

E-mail: therese.wisso@socwork.gu.se

Phone: +46 31 786 6386

Bilaga 3 - intervjuguide

Intervjuguide

- 1.** Tell us about your organisation
 - What's your role/position?
 - What's the main goal for the organisation?

- 2.** In what way are you working with women's rights?
 - How long have you been working with these issues/questions?
 - Why did you choose to work with these questions?
 - What have you been working with before this?
 - What is your profession?

- 3.** How does your organization communicate its cause to women in Jordan?
 - Spreading of information? Work on a political level?
 - In what kinds of situations do you meet women in your work?
 - How would you describe the group of women you are working with?
 - In your opinion, what is most important about your work?

- 4.** In your experience, how is your work/choice of working field (aka women's rights) received by men and women you meet?
 - Among men and women you meet as a professional/women's rights worker?
 - Among you family and friends?
 - Can you identify resistance/support? In what way is resistance/support expressed?
 - What challenges do you see in the work with women's rights?

- 5.** What are your thoughts about women's rights workers working through the patriarchal structures and not against the structures?